

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

КРУСАНОВА ОЛЕКСАНДРА МИКОЛАЇВНА

**ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ:
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В
УКРАЇНІ**

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма: «Державна служба»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

БАЙРАК СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ,

кандидат політичних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри політології та
публічного управління

від 2025 р.

Завідувач кафедри

проф. Бусленко В. В

ЛУЦЬК – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Теоретичні підходи щодо визначення поняття корупції у державному управлінні.....	7
1.2. Концептуальні засади дослідження публічної політики у сфері боротьби з корупцією.....	12
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	
2.1. Міжнародні стандарти у сфері боротьби з корупцією.....	22
2.2. Європейська практика антикорупційної політики.....	27
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	
3.1. Нормативно-правове та інституційне забезпечення антикорупційної політики України.....	41
3.2. Державна антикорупційна політика України в умовах воєнного стану та напрями її удосконалення.....	45
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Актуальність дослідження публічної політики у сфері боротьби з корупцією зумовлена тим, що корупція й надалі залишається однією з найбільш системних загроз сталому розвитку держави, ефективному функціонуванню публічної влади та утвердженню принципів верховенства права і демократії. В умовах трансформаційних процесів, пов'язаних із повномасштабною збройною агресією РФ проти України, відновленням держави та реалізацією євроінтеграційного курсу, питання формування результативної та послідовної антикорупційної політики набуває особливої ваги. Корупційні практики не лише знижують ефективність управлінських рішень і використання публічних ресурсів, а й підривають довіру суспільства до державних інституцій, ускладнюють соціально-економічний розвиток та негативно впливають на міжнародний імідж України.

Сучасна антикорупційна політика не може бути ефективною без урахування напрацювань і практик, вироблених у державах з усталеними демократичними традиціями та високим рівнем інституційної спроможності. Міжнародний досвід демонструє різноманіття моделей протидії корупції, що поєднують правові, організаційні, інституційні та цифрові інструменти, спрямовані на запобігання зловживанням владою, забезпечення прозорості та підзвітності публічного управління. Для України особливо актуальним є не механічне запозичення таких моделей, а їх науково обґрунтована адаптація з урахуванням національних політико-правових, соціальних та інституційних особливостей.

Попри створення в Україні спеціалізованої системи антикорупційних органів і постійне оновлення нормативно-правової бази, проблема корупції зберігає системний характер, що свідчить про необхідність подальшого вдосконалення публічної політики у цій сфері. Особливого значення набуває

аналіз ефективності існуючих механізмів, а також пошук нових підходів, здатних забезпечити узгодженість антикорупційних заходів, їхню сталість та відповідність міжнародним стандартам. У цьому контексті наукове осмислення міжнародного досвіду боротьби з корупцією та визначення можливостей його впровадження в Україні є важливим теоретичним і практичним завданням, результати якого можуть сприяти підвищенню якості державного управління, зміцненню довіри громадян і забезпеченню ефективного розвитку української держави.

Об'єкт дослідження – антикорупційна політика держави.

Предмет дослідження – міжнародний досвід реалізації публічної політики у сфері боротьби з корупцією та можливості впровадження кращих практик в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є дослідження міжнародного досвіду реалізації публічної політики у сфері боротьби з корупцією та обґрунтування можливості впровадження кращих практик в Україні.

Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**:

- визначити основні наукові підходи щодо поняття корупції у державному управлінні;
- обґрунтувати концептуальні засади дослідження публічної політики у сфері боротьби з корупцією;
- визначити міжнародні стандарти у сфері боротьби з корупцією;
- дослідити особливості європейської антикорупційної політики;
- з'ясувати сучасний стан нормативно-правового забезпечення та інституційну структуру антикорупційної політики України;
- визначити специфіку реалізації антикорупційна політика України в умовах воєнного стану та напрями її удосконалення.

Методика та методологія дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність наукових принципів, підходів і методів, які

забезпечують цілісне, комплексне та об'єктивне дослідження публічної політики у сфері боротьби з корупцією, зокрема в контексті використання міжнародного досвіду та визначення можливостей впровадження кращих практик в Україні.

Системний підхід дав змогу розглядати антикорупційну політику як складну багаторівневу систему, що охоплює нормативно-правове забезпечення, інституційну структуру антикорупційних органів, механізми запобігання і протидії корупції, інструменти публічного контролю, взаємодію органів державної влади та місцевого самоврядування, а також роль громадянського суспільства й міжнародних організацій. *Структурно-функціональний підхід* уможливив аналіз повноважень, функцій і взаємодії ключових суб'єктів формування та реалізації антикорупційної політики, зокрема спеціалізованих антикорупційних інституцій, правоохоронних органів і судової влади.

Абстрактно-логічний метод застосовано для визначення мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, а також для уточнення понятійно-категоріального апарату у сфері публічної антикорупційної політики. *Методи аналізу й синтезу* використано під час опрацювання наукових публікацій, стратегічних документів і програм у сфері запобігання корупції, що дало змогу виявити основні тенденції, проблеми та чинники ефективності антикорупційної політики в різних країнах. *Контент-аналіз нормативно-правових актів* на міжнародному та національному рівнях дозволив визначити особливості правового регулювання антикорупційної діяльності та напрями його гармонізації з міжнародними стандартами.

Порівняльно-аналітичний метод застосовано для дослідження міжнародного досвіду реалізації антикорупційної політики та оцінки можливостей його адаптації до українських реалій з урахуванням інституційних, політико-правових і соціально-економічних умов. *Методи індукції та дедукції* забезпечили формування узагальнених висновків щодо

ефективності різних моделей антикорупційної політики. *Прогностичний та абстрактно-логічний методи* використано для обґрунтування перспектив удосконалення публічної політики у сфері боротьби з корупцією в Україні та розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення її результативності.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в комплексному аналізі міжнародного досвіду публічної політики у сфері боротьби з корупцією та обґрунтуванні можливостей його адаптації для України з урахуванням особливостей національної правової, політичної та соціальної систем. Особливу увагу приділено систематизації ефективних інструментів антикорупційної політики та механізмів їх впровадження у вітчизняну практику.

Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості використання отриманих висновків і рекомендацій органами державної влади та місцевого самоврядування для удосконалення антикорупційних стратегій і програм, підвищення ефективності контролю та запобігання корупційним проявам.

Окрім того, результати дослідження можуть бути застосовані у навчальному процесі при підготовці фахівців з публічного управління, міжнародних відносин та антикорупційної політики.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів (шість підрозділів), висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Теоретичні підходи щодо визначення поняття корупції у державному управлінні

Теоретичне осмислення корупції у сфері державного управління є складовою ширшого процесу реформування публічної влади в Україні, спрямованого на модернізацію її інституційної моделі. У контексті визначених пріоритетів державної політики актуалізується потреба формування цілісної системи управління державою, що ґрунтується на узгодженні принципів, інструментів, форм і методів реалізації владних повноважень. Сучасний етап державотворення зумовлює необхідність ґрунтовного дослідження діяльності органів публічної влади щодо забезпечення законності, правопорядку, а також захисту прав і свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією України. Водночас особливої ваги набуває проблема запобігання та протидії корупції й корупційним правопорушенням, які становлять одну з ключових загроз сталому розвитку України як демократичної, соціальної та правової держави. Протидія корупції в системі публічного управління залишається одним із центральних завдань державної влади, оскільки масштаби поширення цього явища створюють істотні ризики для функціонування суспільства та безпосередньо впливають на стан національної безпеки [13, с. 5].

Упродовж останніх десятиліть корупція перебуває в центрі уваги численних теоретичних і прикладних досліджень, що зумовило формування різноманітних, інколи взаємовиключних підходів до її тлумачення, класифікації та визначення механізмів запобігання. Це, своєю чергою, призвело до широкого, але не завжди коректного використання поняття «корупція» в науковому обігу. У дослідженнях вона часто інтерпретується як сукупність різнорідних практик

— від хабарництва та надання необґрунтованих привілеїв до привласнення державних ресурсів і застосування непрозорих економічних чи політичних механізмів особистого збагачення посадових осіб.

Корупційні прояви відзначаються значною різноманітністю, що зумовлюється колом суб'єктів, умовами виникнення, ініціативністю сторін та рівнем поширеності явища. Її причини й наслідки мають багатовимірний характер, оскільки пов'язуються як з індивідуальною мораллю та громадянською культурою, так і з історичними традиціями, особливостями економічної системи, інституційною організацією та політичною структурою суспільства. Саме тому корупція як багатозначне соціальне явище потребує розроблення відповідного аналітичного інструментарію, що дозволяє глибше осмислити її природу та надати більш точне визначення [67, с. 53].

Складність і чутливість проблематики корупції, а також наявність суб'єктивних чинників у її сприйнятті, зумовлюють звернення дослідників до соціально-конструктивістського підходу як теоретичної основи аналізу. Така перспектива, орієнтована не стільки на перевірку формалізованих гіпотез, скільки на інтерпретацію соціальних смислів, забезпечує більш глибоке розуміння корупції та можливість її детального опису в конкретному суспільному контексті [72, с. 327].

Міждисциплінарний характер корупції зумовлює її дослідження в межах політичної науки, економіки, права та інших галузей знань. Застосування міждисциплінарного підходу створює підґрунтя для комплексного теоретичного осмислення цього явища. Зокрема, у межах політичних досліджень використовується теорія легітимності, яка пропонує оцінювати рівень корупції з огляду на чинне законодавство. Дослідження в цьому напрямі засвідчують, що прогнозування корупційних проявів значною мірою залежить від правових теорій, які закріплюють повноваження держави щодо визначення та запобігання корупції через систему законодавчих норм. Так, країни, що функціонують у

межах британської правової традиції, як правило, демонструють нижчі показники корупції, що свідчить про важливість чітко встановлених правових правил і процедур у протидії цьому явищу [87].

У науковому та публічному дискурсі держава зазвичай розглядається як центральний суб'єкт у визначенні корупції. Водночас слід наголосити, що корупційні практики не обмежуються взаємодією між громадянином і державою, а можуть мати місце й у приватному секторі, особливо за умов монопольного становища суб'єкта господарювання. У сфері публічного управління корупція здебільшого трактується як поведінка посадових осіб, спрямована на отримання особистої вигоди шляхом зловживання владними повноваженнями та використання суспільних ресурсів. До ключових чинників корупції відносять наявність влади, можливостей для зловживань і моральні характеристики особи, причому поєднання влади та можливості істотно підвищує ймовірність корупційних дій.

Емпіричні дослідження підтверджують, що політичний вплив, контроль над управлінськими процесами та система привілеїв створюють додаткові умови для корупції. Водночас недосконалість судової та правової системи сприяє уникненню відповідальності, що посилює відчуття безкарності. Проте сам факт наявності можливостей не є достатньою умовою для корупційної поведінки — вирішальну роль відіграє саме володіння владою. Реалізація ж цих можливостей залежить від особистих мотивів, серед яких виокремлюють спокусу, жадібність, егоїзм, низький рівень моральних цінностей, а також конкретні обставини ухвалення рішень і потенційний розмір вигоди [67, с. 54].

Попри значну кількість досліджень, у сучасній науці відсутня універсальна теорія, яка б вичерпно пояснювала причини корупції. Натомість у науковій літературі сформувався спектр підходів, серед яких найпоширенішими є інституціональна теорія, теорія принципала-агента, теорія колективних дій і теорія ігор. Інституціоналізм зосереджується на аналізі інституційних

характеристик держави — законодавства, антикорупційних норм, незалежних органів із примусовими повноваженнями — та досліджує, яким чином формальні правила й процедури набувають статусу загальноприйнятих регуляторів соціальної поведінки. У цьому підході враховується соціальний контекст, що дозволяє пояснити вкорінення корупції навіть за наявності формально розвиненої антикорупційної інфраструктури. Корупція розглядається як чинник, що трансформує політичні інститути, впливає на прозорість влади та пов'язується з культурними й гендерними особливостями суспільства [55].

Інституціональна перспектива також акцентує на можливості інституційної корупції, коли сама структура органів влади стимулює відхилення від їхнього функціонального призначення. Прикладом може слугувати система фінансування виборчих кампаній у США, де залучення приватних коштів створює ризики лобіювання інтересів донорів і підвищує ймовірність політичної корупції за умов недостатньої прозорості [5].

Теорія принципала-агента пояснює корупцію через конфлікт інтересів між принципалом (суспільством або наглядовими інститутами) і агентом (державним службовцем), який володіє інформаційною перевагою та може використовувати її у власних інтересах. Для зменшення таких ризиків пропонуються механізми стимулювання й контролю, зокрема моніторинг і нагляд [82]. Водночас ця модель не завжди здатна пояснити стійкість системної корупції, що зумовило розвиток теорії колективних дій. У межах цього підходу корупція розглядається як колективна проблема, пов'язана з низьким рівнем довіри та сприйняттям корупційної поведінки як соціальної норми. За таких умов індивіди продовжують брати участь у корупційних практиках, навіть усвідомлюючи їхню шкідливість, оскільки не очікують змін з боку інших учасників системи [84].

Доповнює ці пояснення теорія ігор, яка інтерпретує корупційні рішення як результат раціонального вибору в умовах невизначеності та «дилеми в'язня», враховуючи при цьому вплив психологічних і ситуаційних чинників [8].

Зростання корупції в сучасній Україні значною мірою зумовлюється поєднанням політичної нестабільності, прорахунків економічних реформ, тісного переплетення бізнесу й влади, слабкості демократичних інститутів, недоліків антикорупційного законодавства та соціально-економічної нерівності. У відповідь на це в науці виокремлюють кілька напрямів осмислення корупції: інтеграцію міжнародних і національних механізмів протидії, інституційний аналіз з урахуванням соціального контексту, концепцію належного врядування як елементу прав людини та дослідження впливу корупції на реалізацію прав і свобод людини [13, с. 7–8].

Ефективність антикорупційних зусиль безпосередньо залежить від реалізації комплексних політико-правових реформ, удосконалення нормативної бази, розвитку громадянського суспільства та запровадження дієвих механізмів суспільного контролю. Важливою є орієнтація не лише на фіксацію корупційних наслідків, а й на створення умов, що мінімізують можливості для зловживань.

Узагальнюючи сучасні підходи, А. Гавриленко, А. Новак і В. Баштанник виокремлюють низку методологічних позицій, відповідно до яких корупція розглядається як багатовимірне соціально-політичне явище, як форма злочинної діяльності у сфері влади, як інституційна та соціальна деформація, що за певних умов може набувати ознак соціально прийнятної практики, а також як фактор, що трансформує інституційну взаємодію в суспільстві [13, с. 8].

Залежно від обраної методології корупцію інтерпретують у широкому сенсі — як сукупність негативних явищ у сфері публічної влади, або у вузькому — як спосіб отримання особистої вигоди в управлінській діяльності [3, с. 301]. У суспільній свідомості корупція нерідко ототожнюється з хабарництвом, однак

науковий аналіз вимагає чіткого розмежування її форм і проявів. Корупція чинить як дезорганізаційний вплив, руйнуючи правові та моральні засади суспільства, так і реорганізаційний, сприяючи деформалізації правил і норм у трансформаційних умовах [59, с. 287].

Міжнародні документи ООН і Ради Європи підкреслюють, що корупційна діяльність охоплює не лише хабарництво чи привласнення коштів, а й такі специфічні форми, як клієнтизм, лобізм, фаворитизм, непотизм і захоплення держави [66, с. 86–87]. До характерних ознак корупції належать таємність, неофіційність домовленостей, недостатня прозорість, мережевий характер взаємодії суб'єктів, зловживання владою та завдання шкоди суспільним інтересам, що в сукупності підриває економічний розвиток, політичну стабільність і довіру громадян до державних інститутів [27, с. 165–166].

1.2. Концептуальні засади дослідження публічної політики у сфері боротьби з корупцією

Формування оновленої політичної й економічної моделі держави, інституціоналізація ринкових відносин, трансформація ціннісно-нормативних орієнтирів суспільства, особливо в умовах правового режиму воєнного стану, а також послідовна реалізація євроінтеграційного курсу України актуалізують потребу у виробленні сучасних, системно виважених підходів до запобігання та протидії корупції. Ефективність таких підходів безпосередньо залежить від ґрунтового осмислення природи корупції як соціально-правового феномена та від узгодженості дій державних інституцій, правоохоронних органів і громадянського суспільства. У науковому дискурсі сформувалася значна кількість методологічних підходів до трактування поняття «корупція», яке розглядається крізь призму публічного управління, політичних процесів,

соціальних відносин, кримінології, права та інших галузей знання. Водночас універсальне визначення поняття «протидія корупції» залишається проблематичним, оскільки в межах різних наукових дисциплін воно наповнюється відмінним змістом. Частина дослідників ототожнює його з діяльністю спеціально уповноважених органів, спрямованою на виявлення та припинення корупційних правопорушень, інші ж наголошують на превентивному характері суспільних заходів, що мають на меті недопущення дій, які ще не набули ознак правопорушення. Саме множинність інтерпретацій поняття «попередження та протидія корупції» розглядається як одна з ключових теоретико-методологічних проблем у цій сфері [7, с. 346–347].

Попри те, що І. Пастух та А. Леврук аргументовано обґрунтували доцільність використання терміна «протидія корупції» для позначення соціально спрямованої діяльності з боротьби з корупційними проявами та запропонували його авторське визначення, у науковій літературі й надалі паралельно застосовуються такі категорії, як «боротьба», «запобігання», «подолання», «викорінення», «профілактика» корупційної злочинності, а подекуди й «контроль» за нею, без чіткого розмежування їх змістовного наповнення та незалежно від аспекту дослідження [34, с. 109–110]. Корупція як суспільно небезпечне явище завжди матеріалізується у формі конкретних правопорушень, за які передбачено юридичну відповідальність у межах різних галузей права. У Новому тлумачному словнику української мови поняття «протидія» визначається як дія, спрямована на протистояння іншій дії з метою її унеможливлення або обмеження, тоді як дієслово «протидіяти» означає чинити активний опір, перешкоджати, запобігати або знищувати відповідні дії [70, с. 128–129].

Обґрунтованою є позиція І. Однолько, який вважає термін «протидія злочинності» більш адекватним для характеристики діяльності державних органів у цій сфері, оскільки він охоплює не лише формування та реалізацію

норм матеріального, процесуального й виконавчого кримінального права, а й застосування інших правових регуляторів, зокрема у сфері економічних відносин, а також розроблення й упровадження заходів, спрямованих на забезпечення дотримання законодавства, включно із загальносоціальними превентивними заходами на відомчому рівні [31, с. 123]. У наукових дослідженнях встановлено, що протидія корупції реалізується за трьома взаємопов'язаними напрямками: запобігання корупції як соціальному явищу, попередження вчинення корупційних кримінальних правопорушень та застосування кримінально-правових заходів реагування щодо вже скоєних корупційних діянь [60, с. 121].

Категорія «попередження та протидія корупційній злочинності» має комплексний характер і охоплює як теоретичні засади, так і практику специфічної державно-управлінської діяльності та приватних ініціатив, спрямованих на недопущення корупційних злочинів, усунення їх детермінант, припинення протиправної діяльності на різних стадіях її розвитку, а також притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та реалізацію санкцій. У вузькому розумінні йдеться про кримінально-правову реакцію суспільства на вже вчинені корупційні правопорушення [21, с. 101]. До системи попередження та протидії корупції належать заходи, що здійснюються як через державні й громадські інститути, так і окремими фізичними та юридичними особами з метою зменшення масштабів корупції, нейтралізації або усунення її причин і умов відповідно до покладених на них функцій чи з власної ініціативи [18, с. 198–201].

С. Серьогін визначає механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади як цілісну систему дій, спрямованих на виявлення, припинення, обмеження поширення та недопущення корупційних практик у діяльності публічних інституцій [59, с. 286]. У зв'язку з цим суб'єктів попередження та протидії корупції доцільно поділяти на спеціалізовані,

діяльність яких прямо передбачена законодавством або статутними документами, та загальні, до яких належать усі інші особи й організації, що залучаються до антикорупційної діяльності. Загалом термін «попередження та протидія корупції» охоплює сукупність політичних, правових, організаційно-управлінських, соціально-психологічних, ідеологічних та інших заходів, спрямованих на зниження рівня корупції, трансформацію форм її прояву, мінімізацію взаємного впливу корупції та інших соціальних процесів, підвищення ризиків для осіб, які вчиняють корупційні дії, усунення соціальних передумов і причин корупційної поведінки, а також на виявлення, припинення, розслідування корупційних правопорушень, притягнення винних до відповідальності, відновлення порушених прав і ліквідацію негативних наслідків корупції.

З урахуванням наукових підходів до розуміння протидії корупції заходи, пов'язані з викриттям, припиненням і розслідуванням корупційних проявів, застосуванням юридичної відповідальності, відновленням прав постраждалих осіб та усуненням наслідків корупційних дій, слід відносити до репресивного складника антикорупційної діяльності. При цьому корупція може проявлятися не лише у формі кримінально караних діянь, а й у порушеннях, пов'язаних із конфліктом інтересів та недотриманням етичних стандартів, що виражається, з одного боку, у суперечності між приватними інтересами та службовими чи представницькими повноваженнями, а з іншого — у поведінці, що не відповідає професійно-етичним нормам, установленим для державних службовців [21, с. 101–102].

Ефективне запобігання та протидія корупції можливі за умови функціонування комплексної системи механізмів боротьби з корупційними проявами в органах публічної влади. При цьому механізми протидії мають бути спрямовані на усунення причин корупції та зниження впливу корупціогенних факторів і реалізовуватися переважно за низхідною логікою — від державних

інституцій до громадян, тоді як механізми попередження ґрунтуються на партнерській взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства та орієнтовані на ліквідацію передумов корупції. Така система включає державно-політичні, державно-правові, соціально-економічні, громадянські та соціокультурні інструменти, які поділяються на загальні та спеціальні й реалізуються через заходи стратегічного і тактичного рівнів [59, с. 287].

О. Данилюк наголошує, що результативна антикорупційна політика потребує поєднання різноспрямованих підходів, зокрема здійснення політичних реформ, спрямованих на трансформацію владних структур, упровадження економічних інструментів, що знижують корупційні ризики, а також активного використання механізмів міжнародного співробітництва для координації зусиль держав на глобальному рівні [27, с. 168]. Таким чином, протидія корупції має носити комплексний характер, оскільки відсутність хоча б одного з її складників істотно знижує загальну ефективність антикорупційних заходів. У цьому контексті особливої ваги набуває інтеграція політичних, економічних та міжнародних інструментів у єдину систему боротьби з корупцією.

Для України проблема корупції залишається надзвичайно актуальною, що зумовлює активну наукову та експертну роботу з розроблення практичних рекомендацій і дієвих інструментів її подолання. Так, О. Вознюк підкреслює необхідність трансформації культури взаємодії у суспільстві шляхом формування у громадян здатності вимагати від органів влади прозорості й доброчесності, що може бути досягнуто через розвиток громадських ініціатив, освітніх програм та активне залучення засобів масової інформації [10, с. 57]. Окремі дослідники звертають увагу на потенціал сучасних технологій, зокрема блокчейну, який забезпечує створення захищених і незмінних цифрових записів, що сприяє підвищенню прозорості та контролю у сферах із підвищеним рівнем корупційних ризиків, таких як публічні закупівлі або електронне голосування. Поряд із цим технології штучного інтелекту та аналітики даних

можуть бути ефективно використані для виявлення та запобігання корупційним проявам [27, с. 168].

В. Побережний науково обґрунтував систему заходів запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади, яка охоплює організаційний, особистісний і фінансовий напрями. Організаційний напрям передбачає проведення спеціальних перевірок кандидатів на посади, пов'язані з виконанням державних функцій, установлення обмежень для осіб, які припинили службу в органах влади, здійснення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів і забезпечення відкритості інформації. Особистісний напрям охоплює регулювання питань сумісництва, працевлаштування близьких осіб, використання службового становища, врегулювання конфлікту інтересів та формування антикорупційної поведінки. Фінансовий напрям включає обмеження щодо прийняття подарунків, заборону на одержання неправомірних вигод, фінансовий контроль і підвищення значущості належного матеріального забезпечення службовців [35, с. 426].

Б. Головків визначає механізм запобігання корупції як сукупність заходів, спрямованих на імплементацію міжнародних антикорупційних стандартів у національну правову систему, практичну реалізацію державної антикорупційної політики, розвиток міжнародного співробітництва та активну діяльність громадських організацій, кінцевою метою яких є захист особи, суспільства, держави й бізнесу від корупційних загроз [14, с. 255].

Узагальнюючи викладене, механізм протидії корупції доцільно розглядати як комплекс взаємопов'язаних заходів, інструментів і інституцій, спрямованих на попередження, виявлення та мінімізацію корупційних ризиків у державному секторі, а також на притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних правопорушень, що формує цілісну концептуальну основу сучасної антикорупційної політики.

Механізм протидії корупції як складова публічної політики формується на основі взаємодії низки взаємопов'язаних елементів, кожен із яких виконує самостійну, але водночас комплементарну функцію. Визначальне місце серед них посідає нормативно-правовий механізм, що охоплює систему законів, підзаконних актів та інших нормативних приписів, спрямованих на регламентацію відповідальності за корупційні правопорушення й закріплення правових засад діяльності органів, уповноважених на їх запобігання та протидію. У цьому контексті ключову роль відіграють Закони України «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України (НАБУ)» та «Про Державне бюро розслідувань (ДБР)», які визначають інституційні та процедурні рамки антикорупційної політики.

Не менш важливим є інституційний механізм, що передбачає створення та функціонування спеціалізованих суб'єктів антикорупційної діяльності, зокрема НАБУ, ДБР, Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) і Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). Розмежування їхніх повноважень і функцій забезпечує комплексний підхід до запобігання, виявлення та розслідування корупційних злочинів, а також підвищує ефективність державного реагування на корупційні прояви.

Контрольний механізм спрямований на забезпечення прозорості та підзвітності діяльності публічної влади й включає як внутрішні, так і зовнішні форми контролю. До таких інструментів належать системи електронного декларування, перевірка декларацій майна та доходів посадових осіб, нагляд за здійсненням публічних закупівель і функціонуванням державних реєстрів. В Україні важливу роль у цьому аспекті відіграють електронні реєстри, що зобов'язують державних службовців декларувати свої активи та фінансові зобов'язання.

Функціонування антикорупційної системи неможливе без належного ресурсного забезпечення, яке охоплює стабільне фінансування відповідних

органів, їх технічне оснащення, кадровий потенціал і підтримку державних та відомчих антикорупційних програм. Сукупність цих ресурсів визначає реальну спроможність інституцій ефективно виконувати покладені на них завдання.

Превентивний механізм орієнтований на формування в суспільстві стійкої нетерпимості до корупційних практик. Він реалізується через освітні та інформаційні заходи, популяризацію етичних стандартів публічної служби, попередження конфлікту інтересів і підвищення обізнаності як державних службовців, так і громадян щодо наслідків корупції та шляхів її подолання.

Окреме місце в системі протидії корупції посідає судовий механізм, що передбачає діяльність спеціалізованих антикорупційних судів. Їх функціонування покликане забезпечити об'єктивний, неупереджений і своєчасний розгляд корупційних справ, а також реальне притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Важливою складовою є й міжнародний механізм, який базується на співпраці з міжнародними організаціями та дотриманні загальновизнаних антикорупційних стандартів, розроблених Transparency International, GRECO (Групою держав проти корупції), Організацією Об'єднаних Націй та іншими інституціями. Така взаємодія сприяє обміну досвідом, інтеграції кращих світових практик і гармонізації національної політики з міжнародними зобов'язаннями.

Дослідження механізмів запобігання та протидії корупції в органах державної влади ґрунтується на комплексному підході, що поєднує низку концептуальних засад. Передусім ідеться про необхідність чіткого, послідовного та універсального нормативно-правового забезпечення антикорупційної політики, яке має застосовуватися до всіх суб'єктів незалежно від їхнього правового статусу. Воно охоплює криміналізацію корупційних діянь, регулювання конфлікту інтересів, забезпечення фінансової прозорості та контроль за витратами посадових осіб.

Інституційна складова передбачає формування незалежної, прозорої та підзвітної системи спеціалізованих антикорупційних органів, включно з національними агентствами, правоохоронними структурами та антикорупційними судами. Важливою умовою їх ефективності є наявність реальних гарантій незалежності від політичного впливу та дієвих механізмів громадського контролю.

Запобіжний компонент антикорупційної політики реалізується через впровадження етичних кодексів, регулярне підвищення кваліфікації державних службовців, прозорість управлінських рішень і дотримання встановлених стандартів доброчесності. Водночас значну роль відіграють ефективні механізми внутрішнього контролю, які забезпечують своєчасне виявлення порушень, проведення аудиту та моніторингу процесів, найбільш уразливих до корупційних ризиків.

Зниженню рівня корупції суттєво сприяє впровадження відкритих електронних платформ для звітування про використання державних коштів, зокрема в межах систем публічних закупівель. Прозорість процедур, доступність інформації та активна участь громадськості формують додаткові запобіжники корупційних зловживань. У цьому контексті цифровізація управлінських процесів і перехід до електронного документообігу мінімізують вплив людського чинника та підвищують рівень автоматизованого контролю.

Важливою стратегічною засадою є міжнародне співробітництво та адаптація стандартів, напрацьованих Організацією Об'єднаних Націй і Організацією економічного співробітництва та розвитку, до національної антикорупційної практики, що відповідає курсу держави на європейську інтеграцію. Поряд із цим освітня діяльність і підвищення рівня правової культури населення через засоби масової інформації та освітні програми сприяють формуванню негативного ставлення до корупції та розвитку інститутів громадського контролю.

Сукупність зазначених концептуальних засад формує цілісну теоретико-методологічну основу для розроблення й реалізації ефективної антикорупційної політики та забезпечує стійкі механізми запобігання й протидії корупції в системі органів державної влади.

Висновки до розділу I

Корупція в системі державного управління постає складним соціально-економічним феноменом, що проявляється у зловживанні владними повноваженнями з метою особистої вигоди та супроводжується порушенням правових і етичних стандартів, знижуючи результативність управління й рівень суспільної довіри до публічних інституцій. У науковому дискурсі її осмислення ґрунтується на поєднанні інституційного та поведінкового підходів, які, відповідно, акцентують увагу на впливі нормативно-організаційного середовища та на індивідуальних мотивах і соціально-психологічних чинниках корупційної поведінки. Така методологічна інтеграція створює підґрунтя для формування комплексних моделей аналізу причин і механізмів корупції та розробки ефективної антикорупційної політики.

Дослідження публічної політики у сфері протидії корупції підтверджує доцільність системного підходу, що поєднує дієву нормативно-правову базу, незалежний контроль і залучення громадськості, а також орієнтацію на підвищення прозорості, запобігання конфлікту інтересів і впровадження інноваційних інструментів управління ризиками, що в сукупності сприяє зміцненню інституційної довіри та зниженню рівня корупційних проявів.

РОЗДІЛ 2

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Міжнародні стандарти у сфері боротьби з корупцією

Міжнародні стандарти у сфері протидії корупції встановлюють базовий, мінімально необхідний рівень вимог до антикорупційного законодавства держав, а факт їх належного дотримання та імплементації розглядається як індикатор реальної політичної волі публічної влади щодо протидії корупційним практикам. Такі стандарти не обмежуються формулюванням універсальних принципів антикорупційної політики демократичних держав, а водночас виконують функцію уніфікації та зближення національних правових систем, сприяючи підвищенню рівня прозорості, підзвітності та ефективності діяльності органів державної влади [12, с. 35]. Формування міжнародних стандартів у цій сфері є відносно новим явищем, що безпосередньо пов'язане з інтенсивним розвитком транскордонної корупції, яка створює суттєві загрози економічній безпеці держав і стимулює поширення політичної корупції. Процеси глобалізації, забезпечивши вільний рух капіталів, водночас активізували такі негативні явища, як підкуп іноземних посадових осіб, використання міжнародних фінансових механізмів для відмивання коштів та інші корупційні практики транснаціонального характеру.

Аналізуючи міжнародні стандарти протидії корупції, доцільно враховувати, що термін «міжнародні стандарти» традиційно використовується у контексті стандартів ООН у сфері прав людини, закріплених в обов'язкових конвенціях і договорах, а також у рекомендаційних актах, ухвалених у межах діяльності Ради Європи. Водночас сучасна західна доктрина міжнародного права дедалі більше нівелює відмінність між міжнародними стандартами та

актами м'якого права, включаючи рекомендації, звіти та інші документи міжнародних організацій. Зокрема, Дж. Дугард зазначає, що сучасне регулювання міждержавних відносин виходить за межі класичного позитивістського розуміння міжнародного права і охоплює м'яке право, включно зі стандартами та рекомендаціями міжнародних організацій, а також нормами і правилами, сформульованими недержавними суб'єктами [79, р. 225].

Специфікою міжнародних антикорупційних стандартів є існування спеціалізованих механізмів, розроблених, зокрема, Міжнародним валютним фондом та Групою держав проти корупції (GRECO), які мають характер стандартів особливого роду (*suī generis*). Такі стандарти передбачають чітко визначені вимоги до реформування національного антикорупційного законодавства та супроводжуються політичними й інституційними механізмами впливу, спрямованими на забезпечення їх реалізації. Їх застосування не пов'язане з положеннями Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, однак фактичний вплив цих стандартів на національні правові системи часто перевищує вплив навіть імперативних норм міжнародного права (*jus cogens*). Зокрема, Європейська комісія послідовно наголошує на неприпустимості ігнорування рекомендацій GRECO, а МВФ використовує їх як орієнтири (маяки) для визначення напрямів законодавчих реформ.

У межах діяльності міжнародних організацій сформовано значний масив міжнародно-правових актів, що закріплюють основні стандарти боротьби з корупцією. До них належать, зокрема, Міжамериканська конвенція проти корупції 1996 року, Конвенція ЄС 1997 року щодо боротьби з корупцією за участю посадових осіб, Конвенція ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях, Керівні принципи боротьби з корупцією Ради Європи 1997 року, Кримінальна та Цивільна конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією 1999 року, Конвенція ООН проти корупції

2003 року, Конвенція Африканського Союзу 2003 року, Антикорупційна конвенція Ліги арабських держав 2010 року та інші. Найбільш універсальним міжнародним інструментом у цій сфері є Конвенція ООН проти корупції 2003 року, учасниками якої є 172 держави. Вона встановлює обов'язок криміналізації основних корупційних діянь, визначає заходи із запобігання корупції у публічному та приватному секторах, регламентує міжнародне співробітництво, технічну допомогу, обмін інформацією та механізми моніторингу виконання. Особливе значення має положення статті 20 Конвенції, яке передбачає криміналізацію незаконного збагачення як суттєвого перевищення активів посадової особи над її законними доходами без належного обґрунтування. Конвенція також істотно посилює міжнародне співробітництво у сфері розслідування корупційних злочинів і створює ефективні правові механізми повернення активів.

Важливе місце у формуванні міжнародних стандартів займають Керівні принципи боротьби з корупцією Ради Європи, ухвалені у 1997 році, які містять 20 базових принципів, що мають бути імplementовані у національне законодавство та правозастосовну практику держав-членів. Ці принципи, розроблені Мультидисциплінарною групою з питань корупції, фактично заклали підґрунтя для створення ефективних моделей антикорупційного законодавства. Надалі ключові з них отримали обов'язкову юридичну силу шляхом включення до кримінальної та цивільної конвенцій Ради Європи. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (CETS № 173), ратифікована Україною у 2006 році, зобов'язує держави криміналізувати активну і пасивну корупцію, відмивання доходів, отриманих корупційним шляхом, та бухгалтерські правопорушення, а також забезпечувати міжнародну правову допомогу й екстрадицію. Цивільна конвенція (CETS № 174), ратифікована Україною у 2005 році, спрямована на захист прав осіб, які зазнали шкоди внаслідок корупційних дій, і передбачає ефективні засоби правового захисту,

включно з компенсацією шкоди, а також регулює питання бухгалтерського обліку, аудиту, доказування, захисту викривачів і міжнародного співробітництва [81].

Подальша імплементація міжнародних антикорупційних стандартів є ключовою складовою формування глобального антикорупційного порядку та необхідною передумовою ефективної протидії корупції на національному рівні. Водночас практика свідчить, що для більшості держав характерна фрагментарна та вибіркова імплементація міжнародних зобов'язань, що суттєво знижує рівень ефективності реалізації права на захист від корупції [91, р. 285].

Особливе значення у європейському антикорупційному просторі має діяльність GRECO, створеної Радою Європи у 1999 році як розширеної часткової угоди з метою моніторингу дотримання державами антикорупційних стандартів. Нині до GRECO входять 48 європейських держав, а також США і Казахстан. Організація здійснює оцінювання законодавства та практики держав-членів, виявляє системні недоліки антикорупційної політики та стимулює проведення необхідних законодавчих, інституційних і практичних реформ [11, с. 17]. Відповідно до Статуту GRECO, її діяльність спрямована на підвищення спроможності держав у боротьбі з корупцією шляхом динамічного процесу взаємного оцінювання та нагляду за виконанням Керівних принципів Ради Європи і відповідних міжнародних договорів [64].

Моніторинговий механізм GRECO включає раунди оцінювання та подальші процедури оцінки відповідності, за результатами яких формулюються рекомендації і здійснюється перевірка заходів, ужитих для їх реалізації. Хоча звіти GRECO мають рекомендаційний характер і належать до актів м'якого права, їх виконання є важливим чинником формування сучасного антикорупційного законодавства та умовою поглиблення співпраці України з ЄС і МВФ. Україна пройшла п'ять раундів оцінювання, кожен з яких охоплював різні аспекти антикорупційної політики – від незалежності антикорупційних

органів до запобігання корупції серед парламентарів, суддів, прокурорів, а також у центральних органах влади та правоохоронних структурах.

У звіті GRECO від 24 березня 2023 року за підсумками четвертого раунду оцінювання було відзначено виконання Україною частини рекомендацій, водночас значну кількість з них визнано невиконаними або виконаними частково. Особливу увагу приділено необхідності завершення розробки кодексу поведінки народних депутатів, врегулювання взаємодії з лобістами, удосконалення механізмів доброчесності суддів і прокурорів. Доповнення до звіту, ухвалене 22 листопада 2023 року, зафіксувало позитивні зрушення, зокрема відновлення обов'язкового декларування активів, ухвалення законодавства про лобіювання та формування органів суддівського врядування, але водночас констатувало невиконання рекомендацій щодо автоматизованого розподілу справ між прокурорами та чіткого визначення дисциплінарних проступків [71; 83].

Міжнародні стандарти у сфері боротьби з корупцією забезпечують уніфіковане розуміння сутності корупції та стандартів її криміналізації, що запобігає викривленню або звуженню відповідних правових категорій у національному законодавстві. Корупція розглядається як будь-яке корисливе зловживання службовими повноваженнями у публічному або приватному секторі, включно з різними формами підкупу та іншими незаконними діями, спрямованими на отримання особистої вигоди. Вплив міжнародних стандартів на ефективність законодавства проявляється як у безпосередньому регулюванні діяльності антикорупційних органів, так і у формуванні стратегічних напрямів правотворчості та системи запобігання корупційним ризикам. Зокрема, у міжнародних стандартах акцентується увага на незалежності антикорупційних інституцій, розвитку міжнародної співпраці, професійній підготовці кадрів, захисті викривачів та використанні сучасних цифрових технологій [58, с. 114].

Таким чином, міжнародні стандарти боротьби з корупцією за характером їх впливу на національне законодавство доцільно поділяти на стандарти формування антикорупційної інфраструктури, що визначають організацію та функціонування відповідних інституцій, і стандарти протидії корупційним проявам, які окреслюють напрями правотворчої діяльності, повноваження та обов'язки посадових осіб [12, с. 39].

Корупція набула глобального характеру, а її подолання залишається одним із ключових пріоритетів правової політики сучасних демократичних держав. Міжнародні антикорупційні стандарти спрямовані на забезпечення мінімально необхідного рівня розвитку антикорупційного законодавства та підвищення його реальної ефективності, однак вирішальне значення має якість і повнота їх імплементації у національні правові системи, що є показником справжньої готовності держави протидіяти корупції.

2.2. Європейська практика антикорупційної політики

Корупція в межах Європейського Союзу розглядається як комплексний феномен, що становить як внутрішню, так і зовнішню загрозу стабільності європейського інтеграційного проєкту. Вона належить до кола найгостріших викликів для ЄС, оскільки підриває фінансові інтереси Союзу, негативно впливає на функціонування єдиного ринку та істотно знижує рівень довіри громадян до європейських інституцій [23, с. 68]. Усвідомлення корупції як політичної проблеми на наднаціональному рівні почало формуватися ще у 1990-х роках, зокрема в процесі підготовки до масштабного розширення ЄС у 2004 та 2007 роках. На початковому етапі протидія корупції залишалася переважно в межах національної компетенції держав-членів або здійснювалася через міжнародні механізми. Лише у 1997 році Європейська Комісія вперше визначила антикорупційні пріоритети на рівні Союзу, представивши

відповідний політичний документ, у якому було наголошено на деструктивному впливі корупції на чесну конкуренцію, відкритість ринку та засади верховенства права. У межах цього підходу було окреслено три ключові напрями: захист фінансових інтересів Співтовариства, забезпечення доброчесності посадових осіб і держав-членів, а також регулювання поведінки приватного сектору, для чого було створено відповідні правові інструменти, ефективність яких, однак, залишалася обмеженою.

У Повідомленні Європейської Комісії щодо антикорупційної політики 1997 року вперше було запропоновано визначення корупції як зловживання владними повноваженнями або їх неналежного використання з метою отримання незаконної вигоди [23, с. 69]. Це тлумачення було підтримане Європейським судом аудиторів у 1998 році, хоча його надмірна широта ускладнювала практичне застосування через нечіткість категорій «зловживання владою» та «приватна вигода». Водночас підхід Європейської Комісії принципово виходив за межі суто кримінально-правового розуміння, охоплюючи соціально-економічні виміри корупції з метою сприяння належному врядуванню.

Початково антикорупційні зусилля ЄС були спрямовані передусім на захист власних фінансових інтересів, що зумовило необхідність криміналізації корупційних діянь, вчинюваних службовцями. Прийняття у 1997 році Конвенції про корупцію стало важливим кроком у цьому напрямі, оскільки вона зобов'язала держави-члени встановити кримінальну відповідальність для публічних посадових осіб незалежно від наявності прямої шкоди фінансовим інтересам Союзу [75].

Попри це, вироблення уніфікованого визначення корупції й надалі залишалося складним завданням, що зумовлювало потребу у формуванні спільного підходу для всіх держав-членів. Відмінності у політичних традиціях, культурних моделях і соціальних практиках зумовлювали різні національні

інтерпретації цього явища. Після ухвалення першого антикорупційного комюніке Європейська Комісія запропонувала низку інструментів, зокрема стандарти бухгалтерського обліку та аудиту, механізми «чорних списків» корумпованих компаній і обмеження податкових пільг. Метою цих заходів було формування європейської стратегії боротьби з корупцією як серйозним кримінальним правопорушенням, тісно пов'язаним із транснаціональною злочинністю, включаючи відмивання коштів, торгівлю людьми та наркотиками, що набуло особливої актуальності в контексті приєднання країн Центральної та Східної Європи [78].

У звіті Європейської Комісії 1998 року, присвяченому оцінці прогресу країн-кандидатів, було прямо зазначено на недостатність зусиль у сфері протидії корупції. Попри регулярні застереження щодо високого рівня корупційних ризиків у державах Центральної та Східної Європи, чіткі методологічні орієнтири для формування антикорупційної політики фактично були відсутні. За таких умов Комісія переважно орієнтувалася на інструменти кримінального права, часто ігноруючи неформальні практики розподілу ресурсів, успадковані з комуністичного минулого. Хоча держави-кандидати закликалися до приєднання до Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією 2002 року, основний акцент переговорного процесу було зроблено на гармонізації *acquis communautaire*, що істотно обмежило антикорупційні ініціативи, унаслідок чого навіть країни з системними корупційними проблемами здобули членство в ЄС.

Другий етап еволюції антикорупційної політики ЄС був позначений внутрішньою інституційною кризою, пов'язаною з відставкою Європейської Комісії під головуванням Жака Сантера у 1999 році через корупційні звинувачення. Це стало поштовхом до посилення механізмів захисту доброчесності європейської адміністрації. Замість підрозділу UCLAF було створено незалежне Європейське бюро з боротьби з шахрайством (OLAF),

наділене повноваженнями щодо розслідування корупційних і шахрайських дій, які завдають шкоди бюджету ЄС або пов'язані з діяльністю персоналу інституцій. Паралельно Комісія запровадила низку заходів, спрямованих на підвищення прозорості та підзвітності, зокрема кодекси поведінки, правила повідомлення про правопорушення та доступ до інформації, визнавши прозорість фундаментальною передумовою запобігання корупції та шахрайству [23, с. 70].

Європейська ініціатива прозорості була орієнтована на вдосконалення діалогу в чутливих сферах, де відкритість на рівні ЄС має вирішальне значення, включаючи розкриття інформації про бенефіціарів фондів, регулювання лобістської діяльності, зміцнення етичних стандартів і забезпечення доступу до документів. Водночас Рада Європи розробила двадцять Керівних принципів протидії корупції, які охоплювали ключові аспекти публічного управління, зокрема підвищення обізнаності громадськості, забезпечення незалежності судової влади, розвиток кодексів поведінки, контроль фінансування політичних партій та гарантії свободи ЗМІ. Хоча ці принципи не мали обов'язкової юридичної сили, вони стали важливим орієнтиром для формування національних антикорупційних політик. Для моніторингу їх виконання було створено Групу держав проти корупції (GRECO), яка здійснює оцінювання дотримання стандартів Ради Європи, зокрема положень Кримінальної конвенції щодо криміналізації хабарництва та захисту викривачів [77, р. 8].

Подальший розвиток антикорупційної політики ЄС відбувався в умовах значної варіативності рівнів корупції серед держав-членів, зумовленої історичними та інституційними особливостями. Якщо північноєвропейські країни традиційно характеризуються високими стандартами публічної етики, то для південних і східних держав більш притаманними залишаються неформальні практики. Резонансні корупційні скандали у Франції та Італії засвідчили, що ця проблема має загальноєвропейський характер.

У межах *третього етапу*, що розпочався на початку 2000-х років, ЄС активізував участь у міжнародних антикорупційних ініціативах, ратифікувавши ключові документи ОЕСР та ООН і посиливши свою роль у глобальному антикорупційному врядуванні.

У 2003 році в Другому повідомленні Європейської Комісії з питань антикорупційної політики було більш чітко окреслено рекомендації для держав-членів, зокрема щодо створення незалежних спеціалізованих органів протидії корупції, запровадження ефективних механізмів запобігання конфлікту інтересів, гарантування свободи засобів масової інформації та доступу до публічної інформації. У цьому документі Комісія концептуалізувала корупцію як форму зловживання владними повноваженнями з метою отримання приватної вигоди, що відповідало міжнародним підходам і водночас враховувало специфіку європейського правопорядку [78]. Для реалізації антикорупційної політики ЄС було запроваджено розмежування між вузьким кримінально-правовим тлумаченням корупції, яке застосовується для цілей притягнення до юридичної відповідальності, та ширшим інституційно-політичним підходом, орієнтованим на превенцію. При цьому наголошувалося, що кримінально-правові норми мають відзначатися максимальною чіткістю і визначеністю з метою мінімізації надмірної дискреції. Як наслідок, кримінальне право ЄС охоплювало лише окремі форми корупційних правопорушень, насамперед хабарництво, залишаючи поза сферою прямої криміналізації значну частину корупційних практик.

Поряд із класичними формами хабарництва, корупція включає ширший спектр явищ, таких як підкуп виборців, фаворитизм, кумівство, торгівля впливом, а також незаконне фінансування політичних партій. Розвиток антикорупційної політики Європейської Комісії значною мірою відбувався під впливом міжнародних правових інструментів і практичного досвіду співпраці з державами-кандидатами, передусім країнами Центральної та Східної Європи, де

корупційні ризики залишалися системними. Починаючи з 2003 року, Комісія посилила заохочення держав-членів до участі в діяльності GRECO та до приєднання до міжнародних антикорупційних угод, спрямованих на уніфікацію стандартів протидії корупції.

Еволюція підходів Європейської Комісії свідчила про поступове посилення антикорупційної складової політики ЄС, особливо напередодні саміту 2004 року. Країни-кандидати зазнавали значного політичного тиску з боку Союзу щодо виконання антикорупційних рекомендацій, при цьому ЄС активно використовував наявні юридичні та інституційні важелі для стимулювання реформ у державах, що приєдналися в 2004 році [22, с. 15]. Разом із тим інструменти, розроблені в межах політики розширення, виконували радше роль платформи для подальшого вдосконалення антикорупційних механізмів, ніж були визначальним чинником їх успіху. Корупцію було формально віднесено до категорії тяжких злочинів у праві ЄС, зокрема в контексті Європейського ордеру на арешт та протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом. Важливою інституційною зміною стала інтенсифікація координації між Генеральними директоратами Європейської Комісії.

Рада ЄС водночас посилала нормативну базу протидії корупції у сфері зовнішньої політики та підтримала Комісію в реалізації Європейської політики сусідства, визначивши боротьбу з корупцією одним із ключових пріоритетів. Перенесення питань судової влади та антикорупційної політики з колишньої глави 24 до нової глави 23 переговорного процесу суттєво підвищило значущість цих напрямів і зміцнило механізми впливу на країни-кандидати. Водночас повноваження Комісії у сфері протидії корупції щодо вже існуючих держав-членів залишалися обмеженими. У відповідь на це Комісія вдосконалила аналітичні підходи до боротьби зі злочинністю, зокрема шляхом систематичного збору й аналізу порівняльних даних про рівень корупції, у тому

числі з використанням Індексу сприйняття корупції Transparency International, що сприяло активнішому залученню громадянського суспільства до оцінювання корупційних ризиків.

Обмежене застосування інструментів «м'якого права» в антикорупційній політиці продемонструвало небажання держав-членів формувати єдині наднаціональні рамки у цій сфері. У результаті антикорупційна політика ЄС тривалий час залишалася фрагментованою і позбавленою цілісного стратегічного бачення. Хоча регулярні звіти Комісії містили релевантні рекомендації для країн Центральної та Східної Європи, їх реалізація відзначалася непослідовністю, а сам механізм фактично припиняв дію після вступу держав до ЄС, що негативно впливало на подальше дотримання антикорупційних стандартів [23, с. 72].

Тиск з боку Європейського Союзу спричинив суттєві законодавчі трансформації в державах-кандидатах, насамперед у сферах державних закупівель, кримінального права та регулювання державної служби, що сприяло покращенню координації між правоохоронними органами та реформуванню судових систем. Окремі країни, зокрема Чехія, продемонстрували позитивні результати в цьому процесі. Водночас загальний вплив ЄС на національні антикорупційні політики залишався обмеженим через недостатню політичну волю урядів держав-кандидатів.

Побоювання, пов'язані з хвилею розширення за рахунок країн Центральної та Східної Європи, виявили структурні слабкості антикорупційної політики ЄС, яка переважно спиралася на загальні міжнародні конвенції. Європейська Комісія не мала достатньо сильного мандату для системного просування антикорупційних реформ у державах-членах, що зумовило необхідність перегляду підходів щодо Болгарії та Румунії, де корупція залишалася на високому рівні. Для цих країн було запроваджено спеціальний

механізм моніторингу, що ознаменував перехід до нового, *четвертого етапу* розвитку антикорупційної стратегії ЄС.

Розширення Європейського Союзу у 2004 р. зумовило переорієнтацію діяльності Європейської комісії з виключної концентрації на функціонуванні єдиного ринку на ширший комплекс питань, пов'язаних із забезпеченням демократичних стандартів і дотриманням принципу верховенства права. У цьому контексті протидія корупції поступово набула статусу одного з ключових інструментів зміцнення демократичного врядування, хоча економічні та адміністративні трансформації, необхідні для інтеграції нових держав Центрально-Східної Європи до єдиного ринку, і надалі залишалися серед першочергових завдань після їх вступу.

Провал ратифікації Конституційного договору ЄС у Нідерландах і Франції у 2005 р. за результатами референдумів засвідчив зростання суспільного скепсису щодо окремих напрямів європейської політики, зокрема подальшого розширення. Це суттєво посилило політичний тиск на Європейську комісію з вимогою продемонструвати більш жорсткий та послідовний підхід до антикорупційних зобов'язань країн-кандидатів. Як наслідок, Болгарія та Румунія були допущені до членства лише за умови виконання спеціальних вимог у сфері боротьби з корупцією.

Запроваджений ЄС підхід не лише розширив інструментарій передвступного контролю, а й сприяв концептуальному вдосконаленню політики розширення загалом. Основні проблеми у відносинах з державами ЦСЄ полягали у відсутності системної та сталої антикорупційної політики. У 2006 р. Європейська комісія ініціювала механізм співпраці та перевірки, спрямований на оцінювання виконання зобов'язань у сфері правосуддя та внутрішніх справ. Цей механізм передбачав регулярне звітування, за своєю логікою подібне до процедур моніторингу GRECO, і спирався на можливість застосування санкцій як засобу підтримання тиску на держави-кандидати [77, с.

10]. Водночас політичні міркування істотно вплинули на процес приєднання Болгарії та Румунії, що унеможливило повною мірою неупереджену оцінку ефективності їхніх антикорупційних заходів. Недостатній прогрес у реформах зумовив те, що у 2008 р. Нідерланди, Велика Британія та Франція виступили за відтермінування приєднання Румунії до Шенгенської зони. Нездатність ЄС забезпечити однаково дієвий моніторинг як щодо кандидатів, так і щодо держав-членів, спричинила звинувачення у застосуванні подвійних стандартів.

Водночас Рішення Ради ЄС 2008/852/ІНА започаткувало мережу національних контактних пунктів з протидії корупції, покликану полегшити обмін інформацією та поширення найкращих практик між державами-членами. Подальшим кроком стало ухвалення у 2010 р. Стокгольмської програми, яка визначила стратегічні пріоритети ЄС у сфері свободи, безпеки та правосуддя на 2010–2014 рр. і надала Європейській комісії чіткий політичний мандат на оцінювання антикорупційних зусиль.

Набуття чинності Лісабонським договором, який ліквідував стовпову структуру Союзу, створило передумови для більш узгодженого та ефективного процесу ухвалення рішень у сферах свободи, безпеки і правосуддя, підпорядкувавши їх посиленому парламентському та судовому контролю. Відповідно до ст. 83 Договору про функціонування ЄС корупцію було віднесено до категорії тяжких злочинів. Одночасно Європейська рада, ухваливши документ «Стокгольмська програма: відкрита і безпечна Європа, яка служить і захищає громадян», закликала Комісію активізувати формування ефективних механізмів управління у сфері протидії корупції. Надалі Європейський парламент неодноразово наполягав на запровадженні комплексної антикорупційної політики та створенні регулярних і чітких інструментів моніторингу в державах-членах. У відповідь Європейська комісія ініціювала підготовку Антикорупційного звіту ЄС, який, окрім аналітичної складової,

містив перелік заходів щодо запобігання корупції в самих інституціях Союзу [77, с. 12].

Ключовим призначенням Антикорупційного звіту стало виявлення загальних тенденцій і вразливих місць, що потребували усунення, а також стимулювання взаємного навчання й обміну передовим досвідом у сфері антикорупційної політики. У повідомленні 2011 р. новий склад Європейської комісії наголосив, що цей інструмент має уникати дублювання вже наявних механізмів, водночас компенсуючи їхні прогалини за рахунок інших доступних засобів. До процесу підготовки звіту було залучено ключових акторів регіональної антикорупційної системи, зокрема Європейське бюро з питань боротьби з шахрайством, Європол, Євроюст, а також незалежних експертів і науковців. Аналітична база документа спиралася на чинні міжнародні стандарти Ради Європи, ООН та Організації європейського економічного співробітництва, зосереджуючись як на горизонтальних проблемах, актуальних для ЄС загалом, так і на специфічних викликах окремих держав-членів.

Четвертий етап еволюції антикорупційної політики ЄС у 2010-х – на початку 2020-х рр. характеризувався суттєвим посиленням нормативно-правової бази та інституційних механізмів, що мало відчутні позитивні наслідки. У резолюції 2016 р. Європейський парламент ініціював комплексний план дій, спрямований на протидію організованій злочинності, корупції та відмиванню коштів, рекомендувавши державам-членам забезпечити прозорість, належний моніторинг і підзвітність у використанні фінансових ресурсів ЄС [85]. У вересні 2020 р. було створено Підкомітет з питань оподаткування (FISC) для підтримки Комітету з економічних і монетарних питань (ECON) у боротьбі з податковим шахрайством, зокрема ухиленням від сплати податків, що відповідало зростаючим суспільним очікуванням.

Серед ключових законодавчих ініціатив цього періоду варто виокремити Директиву щодо заморожування та конфіскації доходів, одержаних злочинним

шляхом, П'яту директиву з протидії відмиванню грошей, а також нормативні акти у сфері державних закупівель і використання фінансової інформації для протидії кримінальним правопорушенням [77, с. 13]. Згідно зі звітом Європейської комісії 2017 р., результати соціологічних опитувань засвідчили, що корупція й надалі сприймається європейцями як серйозний виклик для підприємницької діяльності, проте поступове покращення оцінок її рівня свідчило про певну результативність антикорупційних заходів. Дані грудневого звіту Єврокомісії 2017 р. підтвердили, що бізнес розглядає корупцію як значну перешкоду, водночас позитивна динаміка громадського сприйняття засвідчує ефективність політики ЄС у цій сфері [80].

Аналітичні дослідження окреслюють низку ключових викликів для антикорупційної політики ЄС, серед яких – складність вимірювання рівня корупції, особливо в органах публічної влади; обмежена ефективність превентивних інструментів; проблеми дієвості кримінально-правових санкцій; визначення найбільш уразливих сфер державної політики; зловживання у сфері публічних закупівель; поширення дрібної корупції в охороні здоров'я, а також фаворитизм і надмірна близькість між бізнесом і політикою [57, с. 38].

У травні 2018 р. Європейська комісія представила законодавчу ініціативу щодо створення програми ЄС з протидії шахрайству, засновану на ст. 325ДФЄС, яка передбачає спільну відповідальність держав-членів за захист фінансових інтересів Союзу та протидію шахрайству, корупції й іншим незаконним практикам. На національному рівні держави-члени впровадили різні за масштабом правові, політичні та інституційні механізми, закріплені в антикорупційних стратегіях і планах дій, розрахованих, як правило, на кількарічний період. Водночас не всі країни ЄС мають такі комплексні документи. Антикорупційне законодавство зазвичай включає кримінально-правові норми, що визначають відповідальність за активне й пасивне хабарництво, торгівлю впливом і зловживання службовим становищем. У низці

держав діють комплексні антикорупційні закони, які поєднують адміністративні та кримінальні інструменти, тоді як інші аспекти – конфлікт інтересів, захист викривачів тощо – регулюються спеціальними нормативними актами [65, с. 202].

Інституційні моделі протидії корупції в державах-членах ЄС також відзначаються різноманіттям. В одних країнах функціонують центральні органи, що координують превентивні та репресивні заходи на національному рівні; в інших – спеціалізовані агентства, орієнтовані переважно на запобігання корупції та контроль за деклараціями майна, конфліктами інтересів і, подекуди, фінансуванням політичних партій. Окремий підхід передбачає створення спеціалізованих органів кримінального переслідування корупційних злочинів. На рівні ЄС ключову роль відіграють Європейський офіс з питань боротьби з шахрайством (OLAF) та Європейська публічна прокуратура (EPPO).

Антикорупційна політика ЄС охоплює як внутрішній, так і зовнішній вимір. У 2021 р. Європейський парламент запропонував розглядати корупцію як підставу для застосування міжнародних санкцій ЄС у межах режиму захисту прав людини [22]. На початку 2022 р. пролунали заклики до формування глобальної антикорупційної стратегії Союзу, а голова Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн оголосила про намір оновити нормативну базу ЄС, що фактично започаткувало п'ятий етап розвитку антикорупційної політики. Він розпочався з оприлюднення Комунікації Єврокомісії від 3 травня 2023 р., орієнтованої на посилення боротьби з корупцією як на рівні ЄС, так і в глобальному вимірі. Попри активний розвиток цієї політики, проблема залишається складною: за оцінками, щорічні економічні втрати ЄС від корупції становлять щонайменше 120 млрд євро. Хоча міжнародні індекси зараховують більшість держав-членів до найменш корумпованих, дані Євробарометра 2022 р. свідчать, що майже 70 % громадян вважають корупцію поширеним явищем, і

лише близько третини позитивно оцінюють ефективність урядових антикорупційних заходів [86].

Антикорупційні ініціативи Європейської комісії, закладені в проєкті нової Директиви ЄС з протидії корупції, передбачають комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня обізнаності, посилення кримінальної відповідальності та гармонізацію санкцій, запровадження спеціального санкційного режиму у межах Спільної зовнішньої та безпекової політики, розширення міжвідомчої та міжсекторальної співпраці, забезпечення прозорості, ефективного управління конфліктами інтересів і контролю за активами посадових осіб, належне фінансування антикорупційних органів, утвердження етичних стандартів, спрощення процедур зняття імунітетів та уніфікацію правил щодо строків давності для корупційних злочинів [88].

Загалом документ відображає прагнення ЄС консолідувати свій вплив на глобальні економіко-правові процеси, модернізувати фрагментовану до Лісабонського договору систему протидії корупції та забезпечити належне виконання зобов'язань за Конвенцією ООН проти корупції (UNCAC) з урахуванням сучасних викликів розвитку права ЄС і міжнародної обстановки.

Висновки до розділу 2

Корупція набула ознак глобального феномену, що підтверджується її поширеністю в різних державах і на всіх рівнях публічної влади. У зв'язку з цим протидія корупційним практикам залишається одним із ключових пріоритетів правової політики сучасних демократичних держав.

Міжнародні антикорупційні стандарти спрямовані на уніфікацію підходів різних правових систем і забезпечення мінімально необхідного рівня розвитку ефективного, а не суто декларативного, антикорупційного законодавства. Водночас їх наявність сама по собі не гарантує подолання корупції, оскільки визначальним чинником є реальна імплементація відповідних норм у національне право, що відображає політичну волю державної влади.

Європейський Союз у процесі еволюції послідовно модифікував антикорупційну політику відповідно до трансформацій внутрішнього та міжнародного контекстів. Стадіальний аналіз її становлення засвідчує формування інституційно спроможних механізмів запобігання корупції, зокрема через діяльність Європейського бюро з питань боротьби з шахрайством (OLAF) та органів із захисту фінансових інтересів ЄС, що забезпечують системний нагляд за корупційними ризиками. Відчутні результати були досягнуті завдяки реалізації комплексного підходу, який інтегрує правові, управлінські та просвітницькі інструменти, однак зберігаються проблеми фрагментарності національних практик, координаційної складності та недостатньої прозорості окремих публічних інституцій, що актуалізує потребу подальшої уніфікації антикорупційних стандартів.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1. Нормативно-правове та інституційне забезпечення антикорупційної політики України

Ефективність державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні об'єктивно зумовлена необхідністю врахування результатів еволюції антикорупційної системи на всіх етапах її становлення. У теорії права сформувалися різні підходи до періодизації розвитку антикорупційного законодавства, при цьому дослідники зазвичай беруть до уваги політичні трансформації, динаміку реформування правової системи, а також сукупність економічних, соціальних, зовнішньополітичних та інших чинників, що визначають рівень корупції у певний історичний період. Одним із найбільш уживаних є підхід, за яким етапи антикорупційної політики співвідносяться з прийняттям ключових нормативно-правових актів у цій сфері [36, с. 23].

З огляду на системний характер аналізу розвитку антикорупційного законодавства України, у науковій літературі обґрунтовується доцільність виокремлення початкового, перехідного та сучасного (реформаторського) етапів його еволюції [9, с. 141]. Початковий етап характеризувався формуванням базових правових засад протидії корупції та визначенням функціональних завдань правоохоронних і інших державних органів у цій сфері. Саме тоді було ухвалено один із перших спеціальних нормативно-правових актів – Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 № 356/95-ВР, яким закріплено поняття корупції, визначено види корупційних діянь, коло суб'єктів відповідальності, а також систему органів, уповноважених на здійснення антикорупційних заходів. Закон містив спеціальні обмеження для державних

службовців і посадових осіб, передбачав інструменти фінансового контролю та встановлював відповідальність за корупційні правопорушення і пов'язані з ними діяння [40].

Подальший розвиток антикорупційної політики був пов'язаний із затвердженням Концепції боротьби з корупцією на 1998–2005 рр. Указом Президента України від 24.04.1998 № 367/98. На відміну від попереднього закону, зазначена Концепція охоплювала ширший спектр корупційних проявів, включаючи хабарництво, зловживання владою чи службовим становищем, незаконне збагачення, сприяння суб'єктам господарювання з метою отримання неправомірної вигоди, втручання у діяльність інших органів влади та інші суспільно небезпечні діяння [52].

Актуальність подолання корупції також була відображена у Комплексній програмі профілактики злочинності на 2001–2005 рр., затвердженій Указом Президента України від 25.12.2000 № 1376, а також у постанові Верховної Ради України «Про підсумки парламентських слухань щодо стану боротьби з корупцією» від 05.07.2001 № 2612-III [51; 54]. Указ Президента України від 23.02.2000 № 276, спрямований на реалізацію стратегічних пріоритетів економічного та соціального розвитку, додатково акцентував увагу на необхідності формування конкурентного середовища, регулювання природних монополій та усунення передумов корупції і тіньової економіки [53]. Водночас численні програмні документи 2000-х років, зокрема Концепція подолання корупції «На шляху до доброчесності» (2006 р.) та Комплексний план заходів у сфері земельних відносин і дерегуляції (2009 р.), попри задекларовані цілі, залишилися значною мірою нереалізованими, що справедливо підкреслюється у наукових дослідженнях [32, с. 15].

Наукові та аналітичні джерела свідчать, що недосконалість упровадження реформ у фінансово-кредитній, зовнішньоекономічній та управлінській сферах, а також проблеми ринкових трансформацій зумовили розширення державного

апарату та появу нових форм суспільно небезпечних діянь [32, с. 15]. Це об'єктивно зумовило необхідність комплексного оновлення правового регулювання у сфері запобігання та протидії корупції. У цьому контексті 11 червня 2009 р. Верховна Рада України ухвалила пакет антикорупційних законів, однак їх положення виявилися фрагментарними та неузгодженими з чинною правовою системою, що створювало ризики порушення прав і свобод громадян та викликало критику в науковому середовищі [38].

Логічним наслідком стало прийняття 7 квітня 2011 р. Закону України № 3206-VI «Про засади запобігання і протидії корупції», який започаткував новий етап антикорупційного регулювання. Цей акт закріпив базові принципи антикорупційної діяльності у публічній і приватній сферах, визначив механізми відшкодування шкоди, розширив коло суб'єктів відповідальності, деталізував систему обмежень, запровадив фінансовий контроль, інститут конфлікту інтересів, спеціальні перевірки та антикорупційну експертизу нормативно-правових актів [38; 43].

Водночас до 2014 р. інституційна складова антикорупційної системи залишалася нерозвиненою. Це зумовило затвердження Плану першочергових заходів із подолання корупції розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 647-р, який передбачав створення спеціалізованих органів, удосконалення механізмів фінансового контролю та врегулювання конфлікту інтересів [44].

Кардинальні зміни відбулися після ухвалення 14 жовтня 2014 р. Законів України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» та «Про запобігання корупції» № 1700-VII. Останній започаткував комплексне реформування антикорупційної системи відповідно до міжнародних стандартів, передбачив створення Національного агентства з питань запобігання корупції, впровадження системи електронного декларування, розвиток інституту викривачів та інших

превентивних механізмів [42; 45]. Саме положення цього Закону стали нормативною основою реалізації ключових етапів державної антикорупційної політики, окреслених у наукових дослідженнях [16, с. 94].

Сучасний етап розвитку антикорупційної системи України характеризується формуванням розгалуженої мережі спеціалізованих органів, серед яких НАЗК, НАБУ, САП, ДБР, Бюро економічної безпеки, Національна поліція та Вищий антикорупційний суд [45; 50]. При цьому ефективність їх діяльності значною мірою залежить від стану судової реформи, оскільки корумпованість судової влади істотно нівелює результати антикорупційних зусиль [61].

Антикорупційна стратегія 2014–2017 рр., попри свою концептуальну якість, не була повністю реалізована, що зумовило потребу в її оновленні та прийнятті нової Антикорупційної стратегії на 2021–2025 рр., затвердженої Законом України № 2322-IX від 20.06.2022 [2; 37]. Її імплементація здійснюється через Державну антикорупційну програму на 2023–2025 рр. під координацією НАЗК.

У науковій літературі наголошується, що в Україні сформовано комплексну систему антикорупційного законодавства, яка охоплює норми конституційного, кримінального, адміністративного та спеціального законодавства і постійно адаптується до стандартів ЄС [30, с. 57–59]. Створення спеціалізованих антикорупційних органів було зумовлене низьким рівнем довіри до державних інституцій, неефективністю традиційних механізмів відповідальності та міжнародними зобов'язаннями України [56, с. 45].

Міжнародні стандарти, зокрема Конвенція ООН проти корупції, визначають запобігання, розслідування та притягнення до відповідальності як ключові складові ефективної антикорупційної системи [24; 33]. У цьому контексті інституційна модель України, що сформувалася після 2014 р., загалом

відповідає цим вимогам, поєднуючи превентивні, правоохоронні та судові механізми.

Таким чином, нормативно-правове та інституційне забезпечення антикорупційної політики України пройшло складний еволюційний шлях – від фрагментарних заходів до формування цілісної системи, орієнтованої на міжнародні стандарти, що створює передумови для подальшого підвищення ефективності протидії корупції та зміцнення довіри суспільства до держави.

3.2. Державна антикорупційна політика України в умовах воєнного стану та напрями її удосконалення

Запровадження воєнного стану в Україні сформувало унікальний за масштабами та інтенсивністю комплекс викликів для функціонування соціально-економічної й політичної системи держави. В умовах збройної агресії корупція набуває особливої загрозовості, насамперед у сферах, що отримують пріоритетне бюджетне та донорське фінансування. Значні обсяги фінансових ресурсів у таких умовах не завжди перебувають під належним контролем і аудитом, що істотно підвищує корупційні ризики. Корупційні прояви у період воєнного стану мають багатовимірний вплив: вони підривають легітимність публічної влади та рівень довіри суспільства, створюють умови для можливого фінансування незаконних збройних формувань, що становить безпосередню загрозу національній безпеці, а також негативно позначаються на економічному розвитку через неефективний розподіл ресурсів і погіршення добробуту населення [6, с. 127–128].

Початок повномасштабного вторгнення зумовив різке зростання потреб у фінансовому забезпеченні сектору безпеки й оборони. Державні інституції змушені були оперативно переорієнтовувати бюджетну політику, однак процес формування та реалізації Державного бюджету в умовах воєнного стану

ускладнюється економічною нестабільністю, зміною пріоритетів видатків, необхідністю перерозподілу коштів та активним залученням міжнародної фінансової допомоги. Паралельно зі зростанням оборонних витрат відбувається скорочення доходної частини бюджету й посилюється потреба у соціальній та гуманітарній підтримці, що сукупно створює сприятливе середовище для корупційних зловживань [74].

Підвищення корупційних ризиків обумовлене значними обсягами зовнішніх фінансових надходжень, недостатнім контролем за їх використанням, обмеженими можливостями адресної підтримки постраждалого населення, зниженням рівня доходів громадян і прискоренням інфляційних процесів. Серед додаткових чинників виокремлюються недостатня результативність антикорупційних інструментів, інституційна слабкість судової системи, низький рівень поінформованості населення щодо антикорупційних програм, а також стійкі соціокультурні практики, успадковані з радянського періоду, зокрема толерування неформальної «подяки» [76; 73]. Аналіз нормативно-правового та інституційного забезпечення антикорупційної політики України свідчить, що її обмежена ефективність значною мірою зумовлена домінуванням суб'єктивних підходів державних органів у реалізації антикорупційних ініціатив без належного врахування реального стану суспільних відносин.

З початком воєнних дій, поряд із традиційними корупційними практиками, активізувалися характерні для періоду воєнного стану злочинні дії, зокрема привласнення коштів і майна, фінансові махінації, приховування та легалізація незаконних доходів. За інформацією НАЗК та USAID, у 2022–2023 рр. найбільш поширеними корупційними проявами були перекази незадекларованих коштів через віртуальні платформи (48 %), розкрадання гуманітарної допомоги (35 %), незаконне привласнення фінансової допомоги, отриманої у зв'язку з війною (32 %), ухилення від сплати податків під прикриттям воєнного стану (15 %), а також хабарництво з метою отримання

особистих переваг, зокрема для виїзду за кордон чи оформлення довідок (18 %) [25; 63].

На думку вітчизняних експертів, поширення тіньової економіки в Україні зумовлюється поєднанням надмірного податкового навантаження, регуляторних бар'єрів, високого рівня монополізації ринків, недосконалості судової системи та системної корупції [17]. Зокрема, значні податкові відрахування, особливо з фонду оплати праці, стимулюють використання нелегальних схем; запровадження мораторію на планові перевірки в умовах воєнного стану зменшило адміністративний тиск на бізнес, водночас створивши неоднозначні наслідки для контролю; домінування олігополій у низці галузей обмежує конкуренцію й змушує малий бізнес уникати офіційного сектору; недовіра до правосуддя спонукає підприємців працювати поза правовим полем. Дослідження «Корупція в Україні 2022» засвідчило, що понад половина представників бізнесу розглядають корупцію як другу за значущістю загрозу після війни, а найбільш корупціогенними сферами вважають митницю (35 %), будівельну та земельну галузі (33 %) і сферу комунальних послуг (29 %) [4].

З метою мінімізації корупційних ризиків у сфері освіти НАЗК зосередило зусилля на забезпеченні прозорості вступної кампанії 2022 року. У співпраці з Асоціацією юридичних клінік України було створено чатбот «Вступ без хабарів» (@VstupBezHabarivBot), який інформує абітурієнтів та їхніх батьків про потенційні корупційні загрози та надає можливість повідомляти про відповідні правопорушення. Інструмент також використовується антикорупційними уповноваженими в закладах освіти для оперативного доступу до інформації щодо запобігання корупції [29]. Для підвищення рівня антикорупційної культури громадян НАЗК запустило освітню платформу NAZK.Study з онлайн-курсами, зокрема програму «Основи антикорупції для всіх і кожного», орієнтовану на педагогів, державних службовців, молодь та інших зацікавлених осіб [39].

За даними Transparency International, у 2023 р. Україна отримала 36 балів зі 100 можливих в Індексі сприйняття корупції та посіла 104-те місце серед 180 країн світу, що є найвищим показником за весь період участі держави в рейтингу. Зростання на три бали порівняно з попереднім роком стало одним із найкращих глобальних результатів. Аналогічні показники продемонстрували Алжир, Бразилія та Сербія, тоді як низка держав має як дещо вищі, так і нижчі значення індексу. Серед країн-кандидатів на вступ до ЄС Україна перебуває на рівні Сербії, поступаючись Молдові, Північній Македонії та Чорногорії, але випереджаючи Туреччину [20].

Водночас інтерпретація цих результатів потребує обережності, оскільки покращення позицій у СРІ не обов'язково відображає реальне зниження рівня корупції. Воєнний стан може створювати ілюзію посиленого контролю, тоді як корупційні практики трансформуються або переходять у приховану форму, залишаючись поза межами статистичних вимірів. Унаслідок цього фактичний рівень корупції може не зменшуватися, а в окремих сферах навіть зростати [6, с. 132].

У 2023 році антикорупційними органами було ініційовано 101 кримінальне провадження, у межах яких НАБУ та САП повідомили про підозру 257 особам. До ВАКС передано 100 обвинувальних актів щодо 233 осіб, а суд ухвалив 65 вироків, засудивши 83 обвинувачених і виправдавши шістьох. Серед резонансних справ – провадження щодо колишнього голови Верховного Суду, ексголови Фонду державного майна, суддів апеляційної інстанції та інших високопосадовців. Важливими стали також рішення щодо конфіскації російських активів на суму 8,9 млрд грн, спрямованих до спеціального фонду державного бюджету [6, с. 133].

Зазначені дані дозволяють зробити висновок про поступове наближення України до антикорупційних стандартів ЄС, формування інституційної системи протидії корупції практично з нуля та водночас збереження ризиків втрати

досягнутих результатів у разі тиску на громадянське суспільство, ослаблення незалежності інституцій і збереження високого рівня корупції, особливо в оборонному секторі.

Попри досягнутий прогрес, низка проблем залишається актуальною. Хоча більшість закупівель здійснюється через систему Prozorro, контроль за ними залишається недостатньо ефективним, особливо у сфері оборонних закупівель, де питання балансу між прозорістю та захистом чутливої інформації залишається невирішеним. Запуск цифрової екосистеми DREAM та відновлення доступу до геоінформаційних систем є позитивними кроками, однак обмежена відкритість даних і низька конкуренція на тендерах знижують їх антикорупційний потенціал.

В умовах зміни бюджетних пріоритетів ключовими джерелами фінансування залишаються податкові надходження та зовнішня допомога [19, с. 24]. Задля збереження фінансової стійкості держави доцільним є оптимізація структури оборонних видатків, посилення ролі місцевих бюджетів у межах децентралізації, розроблення єдиної бюджетної стратегії для сектору безпеки та створення незалежних механізмів контролю за використанням коштів [6, с. 134; 68; 69].

Підвищення ефективності антикорупційної політики можливе через розвиток спеціалізованих підрозділів і уповноважених осіб, відновлення повноцінного фінансового контролю та електронного декларування, удосконалення законодавства воєнного періоду й забезпечення публічності доходів посадовців. Важливу роль відіграють також громадський контроль, цифровізація публічного управління, реформа судово-експертної системи, підвищення професійного рівня антикорупційних органів і вдосконалення механізмів управління конфіскованими активами [6, с. 135–136].

Висновки до розділу 3

Ефективність антикорупційних органів в Україні залежить від постійного удосконалення законодавчої бази. Розвиток антикорупційного законодавства проходив три етапи: початковий (1991–2011 рр.) характеризувався численними програмами та недосконалими положеннями; перехідний (2011–2014 рр.) – ухваленням закону «Про засади запобігання і протидії корупції», що встановив суб'єктів і обмеження, але потребував подальшого вдосконалення; реформаторський (з 2014 р.) – створенням спеціалізованих органів (НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС, АРМА), формуванням єдиної антикорупційної стратегії та імплементацією міжнародних стандартів у національне законодавство.

Нормативно-правове забезпечення антикорупційної діяльності є ключовим для зниження рівня корупції та підвищення довіри громадян до державних інституцій. Незважаючи на прогрес, фрагментарність правової бази та недостатня ефективність механізмів контролю вимагають подальшого вдосконалення. Системний підхід передбачає комплекс заходів для забезпечення прозорості, підзвітності посадовців та залучення громадськості до контролю та оцінювання антикорупційної діяльності.

Інституційна структура антикорупційної системи є критичною для її ефективного функціонування. Комплексна мережа спеціалізованих органів забезпечує координацію розслідувань і судового переслідування корупційних злочинів, водночас вимагає незалежності, адекватного фінансування та високої професійної підготовки персоналу. Підвищення результативності передбачає вдосконалення взаємодії між органами, чіткий розподіл повноважень та адаптацію законодавства до нових викликів.

В умовах воєнного стану антикорупційна політика набуває особливого значення для стабільності та національної безпеки. Для підвищення її ефективності необхідно комплексне удосконалення нормативно-правової бази, цифровізація контролю, зміцнення інституцій та активізація громадського моніторингу діяльності органів влади.

ВИСНОВКИ

1. У результаті осмислення теоретичних підходів до тлумачення корупції у сфері державного управління з'ясовано, що вона постає складним, багаторівневим феноменом, детермінованим сукупністю соціально-економічних, політичних і культурних чинників розвитку суспільства. Узагальнення та систематизація інституційного, поведінкового, правового й етико-нормативного підходів засвідчили обґрунтованість застосування комплексної моделі протидії корупційним практикам, яка поєднує аналіз індивідуальних мотивацій із характеристиками організаційних і структурних умов функціонування публічної влади. Формування та впровадження результативної антикорупційної політики має спиратися на відповідні теоретичні концепції, що інтерпретують корупцію як порушення етичних імперативів і правових приписів у системі державного управління, а також передбачати інституційне зміцнення механізмів прозорості й активної участі громадськості в управлінських процесах.

2. Здійснений аналіз концептуальних основ засади дослідження публічної політики у сфері боротьби з корупцією засвідчив збереження її високої суспільної значущості та об'єктивну потребу в подальшому посиленні антикорупційних механізмів, що мають ґрунтуватися на цілісному й системно вибудованому підході. Формування результативної антикорупційної політики можливе лише за умови гармонійної інтеграції нормативно-правових змін, ефективних інституційних засобів нагляду й контролю, упровадження інноваційних технологічних рішень, а також активного залучення інститутів громадянського суспільства. Виокремлення ключових проблемних детермінант і критичне осмислення позитивних напрацювань міжнародної практики здатні істотно підвищити дієвість наявного інструментарію та сформувати стійкі

передумови для довгострокового зниження рівня корупції в органах державної влади України.

3. Корупція в сучасних умовах набула ознак транснаціонального та системного феномену, що підтверджується її наявністю в різних державах і на всіх рівнях публічної влади. У зв'язку з цим запобігання корупції та мінімізація її негативних проявів посідають центральне місце у правовій політиці сучасних демократичних держав, орієнтованих на верховенство права, прозорість та підзвітність публічного управління. Формування та розвиток міжнародних стандартів у сфері протидії корупції спрямовані на уніфікацію підходів різних правових систем і встановлення базового, але дієвого рівня антикорупційного регулювання, який передбачає не лише формальне ухвалення нормативних актів, а й забезпечення їх практичної результативності. Водночас самі по собі такі стандарти, закріплені в документах міжнародних організацій і багатосторонніх угодах, не можуть розглядатися як універсальний механізм подолання корупції, оскільки визначальним чинником залишається якість і повнота їх впровадження в національні правові системи, що, своєю чергою, відображає реальну політичну волю держави до протидії корупційним практикам. Міжнародні антикорупційні стандарти, які передбачають конкретні трансформації внутрішнього законодавства держав-учасниць і супроводжуються застосуванням політичних, інституційних та інших засобів стимулювання імплементації, доцільно розглядати як особливу категорію норм міжнародного характеру (*sui generis*). Їх застосування, ратифікація чи реалізація не підпадають під класичні положення Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, однак фактичний вплив таких стандартів на національні правові системи нерідко є суттєвішим, ніж вплив імперативних норм загального міжнародного права (*jus cogens*) на процес формування внутрішнього законодавства. З огляду на характер і механізми впливу на ефективність національного правового регулювання, міжнародні стандарти у

сфері протидії корупції доцільно класифікувати на стандарти, спрямовані на створення та функціонування антикорупційної інфраструктури, зокрема визначення статусу, повноважень і діяльності спеціалізованих антикорупційних органів, а також на стандарти, що регламентують протидію корупційним проявам у законодавстві шляхом окреслення основних векторів правотворчої діяльності, компетенції державних інституцій, прав і обов'язків посадових осіб та інших елементів публічного управління.

4. Протидія корупції посідає провідне місце серед стратегічних пріоритетів діяльності Європейського Союзу. Це явище трактується як одна з ключових загроз національній безпеці, що негативно позначається як на внутрішній стабільності держав-членів, так і на їх зовнішньополітичних позиціях, а також здатне ускладнювати процеси європейської інтеграції. Антикорупційна політика ЄС має багатовимірний характер і виходить за межі суто нормативного регулювання: у її межах сформовано систему конвенцій і міждержавних домовленостей, які закріплюють спільні засади для країн-членів та слугують підґрунтям для розроблення національних стратегій протидії корупції і створення спеціалізованих інституцій.

Водночас у правовому полі Європейського Союзу досі відсутній єдиний комплексний акт, що системно охоплював би всю нормативну основу антикорупційної діяльності, так само як і чітко визначений перелік обов'язкових міжнародно-правових інструментів у цій сфері. Попри сформульовані базові принципи й підходи, їх практична реалізація потребує безперервного оцінювання та інституційного контролю.

Показники Індексу сприйняття корупції свідчать про те, що корупційні ризики залишаються актуальними для всіх без винятку держав-членів ЄС. За цих умов поряд із превентивними механізмами особливої ваги набуває поглиблення взаємодії у сфері правоохоронної та судової співпраці. Корупція кваліфікується як кримінально каране діяння як для посадових осіб

національних і наднаціональних інституцій, так і для суб'єктів приватного сектору, однак гарантування належного та ефективного правозастосування й надалі залишається складним завданням.

Комунікація Європейської Комісії від 3 травня 2023 року, яка започаткувала п'ятий етап еволюції антикорупційної політики Союзу, стала логічним результатом накопиченого за попередні роки інституційного та нормативного досвіду. Цей програмний документ засвідчив прагнення ЄС до більш послідовної, активної та узгодженої протидії корупції як у внутрішньому вимірі, так і на глобальному рівні.

Сформувавши розгалужену систему антикорупційних інструментів, ЄС нині демонструє відчутний прогрес у забезпеченні прозорості, підзвітності та результативності функціонування власних інституцій. Антикорупційна модель ЄС дедалі частіше розглядається як орієнтир для держав, зацікавлених у вдосконаленні національних механізмів запобігання та протидії корупції, зокрема для України. Разом із тим подальший розвиток цієї політики значною мірою залежатиме від спроможності держав-членів до узгодження правових стандартів, розширення спільних ініціатив і поглиблення міждержавної координації, що створить підґрунтя для формування більш цілісного, сталого та консолідованого підходу до боротьби з корупцією в межах Євросоюзу.

5. Сучасна антикорупційна політика України є результатом багаторівневого і системного реформування правової бази та інституційних структур протягом трьох десятиліть. Аналіз розвитку законодавства демонструє закономірність, за якою ефективність протидії корупції прямо пов'язана з послідовним створенням правових рамок, функціонуванням спеціалізованих органів та інтеграцією міжнародних стандартів. Сформована система включає комплексний правовий механізм, що охоплює Конституцію України, кримінальні та адміністративні кодекси, антикорупційні закони та нормативні акти щодо запобігання конфлікту інтересів, фінансового контролю та

відповідальності посадовців. Важливим досягненням стало створення антикорупційних органів спеціального призначення, таких як НАБУ, САП, НАЗК, АРМА та ВАКС, що забезпечує реалізацію заходів із запобігання, виявлення та розслідування корупції у публічній та приватній сферах. Незважаючи на прогрес, окремі проблеми у сфері імплементації законодавства та функціонування інститутів залишаються, що свідчить про необхідність постійного вдосконалення правових і організаційних засад. Комплексна антикорупційна політика стає критичною передумовою підвищення довіри громадян до держави, розвитку прозорого урядування та інтеграції України в європейські та світові стандарти управління.

6. Дослідження проблематики протидії корупційним проявам у секторах, що зазнали істотного зростання обсягів фінансування в умовах воєнного стану, дає підстави для формулювання узагальнених аналітичних висновків. Насамперед корупція й надалі виступає системним чинником, який негативно впливає на ефективність розподілу та використання фінансових ресурсів, а також ускладнює реалізацію пріоритетних стратегічних ініціатив у період збройного протистояння. Водночас актуалізується потреба у послідовному вдосконаленні нормативно-правового регулювання та розбудові дієвих інструментів інституційного контролю, спрямованих на мінімізацію корупційних ризиків і забезпечення належного рівня відкритості процедур закупівель і фінансування. Не менш важливим є розвиток сталої антикорупційної культури, а також активне залучення громадянського суспільства до механізмів моніторингу й нагляду за використанням бюджетних ресурсів. Окремого значення набуває поглиблення взаємодії з міжнародними партнерами та адаптація їхніх практик, що може слугувати як підґрунтям для підвищення результативності антикорупційної політики в умовах війни, так і необхідною передумовою подальшого поступу України на шляху європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алєйник В. Головні виклики для України під час повномасштабної російсько-української війни (в контексті дослідження політичної свідомості суспільства). *Humanities Studies*. 2023. № 15 (92). С. 133–141. URL: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-15-92-16>. (дата звернення: 08.11.2025).
2. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 рр.: Закон України від 20 червня 2022 року №2322-IX. URL: <http://surl.li/cnwbih> (дата звернення: 06.11.2025).
3. Бакуменко В. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, прак-тики. Київ: Вид-во УАДУ, 2000. 328 с.
4. Баришнікова В., Мазуренко О., Безуглова І. Тіньова економіка та її поширення в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 13 (27). С. 424–435. URL: <http://surl.li/celbib> (дата звернення: 05.11.2025).
5. Бляйкер К. Вибори в США: скільки коштують передвиборчі кампанії Трампа й Байдена. URL: <http://surl.li/hpxqeb> (дата звернення 01.11.2025).
6. Бондаренко О., Тимошенко О. Протидія корупції в умовах воєнного стану: аналіз проблем та можливостей. *Право і безпека*. 2024. № 2 (93). С. 127–139. URL: <http://surl.li/mqnogi> (дата звернення: 05.11.2025).
7. Бусол О. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія. Київ: Ін Юре, 2014. 564 с.
8. Валле В. Теорія зради: психологічні аспекти корупції. URL: <https://www.academia.edu/12525165/%> (дата звернення 04.11.2025).
9. Вікторчук М., Полюхович М. Становлення та розвиток антикорупційного законодавства України. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 4 (104). С. 139–152.

10. Вознюк О. Корупція в Україні: причини, наслідки та шляхи подолання. Київ: Національна академія державного управління при Президентові України. 2018. С. 48–63.

11. Волохов О. Вплив групи держав проти корупції (греко) на формування ефективного антикорупційного законодавства в Україні. *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки (м. Київ, 17 травня 2024 р.)*. Київ, 2024. С. 16–19. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-6> (дата звернення: 11.11.2025).

12. Волохов О. Міжнародні стандарти у сфері боротьби з корупцією та їх вплив на ефективність національного законодавства. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. Том 1. С. 34 – 40. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/337485/325955> (дата звернення: 11.11.2025).

13. Гавриленко А., Новак А., Баштанник В. Особливості конституювання національної антикорупційної політики в Україні: наукова проблема визначення цілепокладання. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2023. Вип. 1, С. 3–13.

14. Головкін Б. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 254–260. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2018_4_55 (дата звернення: 07.11.2025).

15. Горин В., Савчук С. Резерви нарощування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану. *Агросвіт*. 2023. № 13. С. 11–20. URL: <https://surl.lu/nzbcmk> (дата звернення: 08.11.2025).

16. Дем'янчук Ю. Сучасні адміністративно-правові засоби запобігання та протидії корупції у системі державної служби України. *Право та інновації*. 2016. № 4. С. 92–97.

17. Дощатов Ю. Ближче до світла. Як вивести економіку України з тіні в умовах війни. *РБК-Україна* за 21.06.2022. URL: <https://surl.li/rxfruz> (дата звернення 06.10.2025).

18. Запобігання корупції: підручник / Головкін Б. М., Оболонцев В. Ф., Романов М. В. та ін. Харків: Право, 2020. 752 с.

19. Зінченко Д., Шатрава С. Стратегії залучення та утримання кваліфікованих кадрів в секторі безпеки України під час воєнного стану. *Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектору безпеки і оборони: виклики сьогодення*: зб. тез доп. IV Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Вінниця, 28 лют. 2024 р.). Вінниця: НАНГУ, 2024. С. 21–25.

20. Індекс сприйняття корупції у світі – 2023. *Transparency International Ukraine*. URL: <http://surl.li/bsxstj> (дата звернення: 09.11.2025).

21. Кислий А. Бучинський О. Окремі понятійно-категоріальні підходи до протидії корупції. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 4 (4). С. 95–103.

22. Клок О. Протидія корупційним правопорушенням засобами адміністративного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків. 2016. 20 с.

23. Книш С. Антикорупційна політика Європейського Союзу: етапи формування, здобутки і перспективи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 1 (37). С. 67–77.

24. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003. URL: <http://surl.li/epjdce> (дата звернення: 10.11.2025).

25. Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність. *Національне агентство з питань запобігання корупції: офіц. сайт*. URL: <http://surl.li/ccwldg> (дата звернення: 06.10.2024)

26. Мойсей Л. Децентралізація управлінських рішень як спосіб подолання корупції у сфері безпеки та оборони: адміністративно-правові аспекти. *Наука і правоохорона*. 2017. № 1. С. 70–75.

27. Мошнін А. Теоретичні засади проблеми протидії корупції в Україні. *Держава та регіони. Серія: публічне управління та адміністрування*. 2023. № 2 (80). С. 165–170.

28. НАЗК посилює антикорупційний напрям співпраці України з Європейським Союзом – А. Вишневський провів низку робочих зустрічей у Брюсселі. 25 листопада 2022 року. URL: <http://surl.li/bdmsuq> (дата звернення: 06.011.2025).

29. НАЗК разом з партнерами запустили чатбот, який допоможе протидіяти корупційним ризикам під час вступної кампанії. *Національне агентство з питань запобігання корупції: офіц. сайт*. 29.07.2022. URL: <http://surl.li/mkngrtb> (дата звернення: 01.11.2025).

30. Новіков О. Публічно-правове забезпечення протидії корупції в умовах регіонального розвитку: дис. ... док-ра філос.081. Київ, 2020. 209 с.

31. Однотько І. Інтенсифікація антикорупційної політики України в умовах воєнного стану. *Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики*: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 10 жовт. 2022р.). Київ: МДУ, 2022. С. 120–125.

32. Організаційні та правові засади запобігання і протидії корупції в Україні: курс лекцій / Гвоздецький В. Д., Левчук А. О., Ляш А. О., Мельничук Ю. І., Цимбалюк В. І. Рівне. Національний університет водного господарства та природокористування, 2021. 200 с.

33. Офіційний портал Національного агентства з питань запобігання корупції. Інфографіка. URL: <http://surl.li/ginboq> (дата звернення: 09.11.2025).

34. Пастух І., Левчук А. Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією: моногр. Київ: НАВС, 2023. 219 с.

35. Побережний В. Механізм обмеження корупційних дій державного службовця. *Університетські наукові записки*. 2011. № 3. С. 424–428.

36. Половинкіна Р. Етапізація та періодизація антикорупційного законодавства в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2019. № 3 (65). С. 22–27.

37. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Закону про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки» від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: <http://surl.li/dnadsc> (дата звернення: 06.11.2025).

38. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 № 3206-VI. URL: <http://surl.li/tvqwdw> (дата звернення: 03.11.2025).

39. Презентація навчальної платформи NAZK. Study. *Національне агентство з питань запобігання корупції: офіц. сайт*. 27.07.2022. URL: <http://surl.li/mhnnvtf> (дата звернення: 01.11.2025).

40. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 05.10.1995 № 356/95-ВР. URL: <http://surl.li/ljeqcm> (дата звернення: 01.11.2025).

41. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 08.01.2025).

42. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: Закон України від 14.10.2014 № 1699-VII. URL: <http://surl.li/kmoixb> (дата звернення: 05.11.2025).

43. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 07.04.2011 № 3206-VI. URL: <http://surl.li/mfuabf> (дата звернення: 04.11.2025).

44. Про затвердження плану першочергових заходів з подолання корупції: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 647-р. URL: <http://surl.li/asoyxj> (дата звернення: 05.11.2025).

45. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>. (дата звернення: 05.11.2025).

46. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року. URL: <http://surl.li/umtzdi> (дата звернення: 07.01.2025).

47. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015. URL: <http://surl.li/qhrkft> (дата звернення: 08.01.2025).

48. Про Національну раду з питань антикорупційної політики: Указ Президента України від 14.10.2014 № 808/2014 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808/2014#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

49. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

50. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <http://surl.li/kmoixb> (дата звернення: 06.11.2025).

51. Про Комплексну програму профілактики злочинності на 2001–2005 роки: Указ Президента України від 25.12.2000 № 1376/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1376/2000#Text>. (дата звернення: 02.11.2024)

52. Про Концепцію боротьби з корупцією на 1998–2005 роки: Указ Президента України від 24.04.1998 № 367/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367/98#top>. (дата звернення: 01.11.2025).

53. Про першочергові заходи щодо реалізації Послання резидента України до Верховної Ради України «Україна: поступ у XXI сторіччя. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000–2004 роки»: Указ Президента України від 23.02.2000 № 276/2000. URL: <http://surl.li/hqbtma> (дата звернення: 03.11.2025).

54. Про підсумки парламентських слухань щодо стану боротьби з корупцією в Україні: Постанова Верховної Ради України від 05.07.2001 № 2612-III. URL: <https://surl.li/dodfpw>. (дата звернення: 02.11.2025).

55. П'ясецька-Устич С., Ключанка К. Інституціоналізація корупційних відносин у соціально-економічній системі: специфіка України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Вип. 4 (15). С. 21–28. URL: <http://surl.li/slzevc> (дата звернення 30.10.2025).

56. Розсоха К. Роль та функції спеціалізованих антикорупційних органів України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск №4 Т. 2. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. 266 с.

57. Рудік Н. Політика ЄС у сфері запобігання та протидії корупції: ключові виклики та проблеми. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 3 (46). С. 35–44.

58. Сачко О., Хорошун О. Міжнародні стандарти та досвід зарубіжних країн забезпечення ефективності розслідування корупційних кримінальних правопорушень. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 4 (86). С. 112–116. URL: <https://surl.li/tenpuk> (дата звернення: 11.11.2025).

59. Серьогін С. Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади. *Університетські наукові записки*, 2009, № 4 (32), с. 284–289.

60. Скобіна І., Дубич К. Організаційно-правові засади запобігання корупції в державному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 8. С. 120–126.

61. Слюсар А. Антикорупційний суд в Україні: передумови утворення та гарантії ефективності. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/news/2175>. (дата звернення: 06.11.2025).

62. Сорока С. Генералова А. Антикорупційні органи як основні засоби протидії корупції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 2 (38). С. 249–255.

63. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення. *USAID: сайт*. URL: <http://surl.li/dxlorr> (дата звернення: 06.10.2025).

64. Статут Групи держав з боротьби з корупцією (GRECO) від 5 травня 1998 року. URL: <https://surl.li/phmalc> (дата звернення: 11.11.2025).

65. Супрун Т. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та*

практика). 2017. Вип. 2–3. С. 199–204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2017_2-3_41 (дата звернення: 10.02.2025).

66. Титко А. Фаворитизм, непотизм, кронізм, клієнтелізм як форми конфлікту інтересів. *Форум права*. 2019. № 55 (2). С. 80–90.

67. Чебан О. Теоретичні підходи до визначення корупції в публічному управлінні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 2 (83). С. 52–57.

68. Чеберяко О., Варналій З. Фінансові передумови та оцінка фінансування оборони в умовах російсько-української гібридної війни. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 4 (12), ч. 1. С. 143–149.

69. Шпак І. Сутність та особливості правового регулювання видатків бюджету на сектор національної безпеки і оборони в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 555–560. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.97> (дата звернення: 07.11.2025).

70. Яременко В., Сліпущко О. Новий тлумачний словник української мови: підручник. Київ: Аконіт, 2003. 928 с.

71. Addendum To The Second Compliance Report. Fourth Evaluation Round. Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors Ukraine URL: <https://surl.li/sqvhti> (дата звернення: 11.11.2025).

72. Agbibo E. Between corruption and development: The political economy of state robbery in Nigeria. *Journal of Business Ethics*. 2012. Vol. 108, P. 325–345.

73. Attanasi G., Rimbaud C., Villeva C. Embezzlement and guilt aversion. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2019. No. 167. Pp. 409–429. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2019.02.002> (дата звернення: 06.11.2025).

74. Banerjee R., Boly A., Gillanders R. Anti-tax evasion, anti-corruption and public good provision: An experimental analysis of policy spillovers. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2022. No. 197. Pp. 179–194. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2022.03.006> (дата звернення: 05.11.2025).

75. Benito Sánchez D. The European Union Criminal Policy against Corruption: Two Decades of Efforts. *Política criminal*. 2019. № 15 (27), С. 520–548. URL: <http://surl.li/eswuy> (дата звернення: 11.10.2025).

76. Boly A., Gillanders R. Anti-corruption policy making, discretionary power and institutional quality: An experimental analysis. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2018. No. 152. Pp. 314–327. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2018.05.007> (дата звернення: 06.11.2025).

77. Combatting corruption in The European Union. Analysis and recommendations on the Proposed EU directive. *Transparency International Secretariat*. Berlin, August 2023. 26 p.

78. Dei M., Skliar I., Shevchenko A., Cherneha A., Tavolzhanskyi O. Preventing and Combating Corruption in the European Union: The Practice of Member States. *Statute Law Review*. 2021. № 20 (20), С. 1–16. URL: <http://surl.li/vzvnyd> (дата звернення: 11.10.2025).

79. Dugard SC John The choice before us: International law or a ‘rules-based international order’?. *Leiden Journal of International Law*. 2023. N 36. P. 225. URL: <https://surl.li/igxrxl> (дата звернення: 11.11.2025).

80. Eurobarometer: Country factsheets on attitudes to corruption. URL: <http://surl.li/hebmjk> (дата звернення: 14.10.2024)

81. Fight against Corruption – and GRECO URL: <https://surl.li/pimrfp> (дата звернення: 11.11.2025).

82. Groenendijk N. A principal-agent model of corruption. *Crime Law and Social Change*. 1997. Vol. 27, S. 207–229 URL: <http://surl.li/ppgxik> (дата звернення 02.11.2025).

83. Interim Compliance Report Ukraine Adopted by GRECO at its 93rd Plenary Meeting (Strasbourg, 20–24 March 2023). URL: <https://surl.li/ucfvng> (дата звернення: 11.11.2025).

84. Marquette H., Peiffer C. Corruption and collective action. Developmental Leadership Program, University of Birmingham. 2015. 23 p. URL: <http://surl.li/tflrxk> (дата звернення 02.11.2025).

85. Mungiu-Pippidi A. Corruption in Europe, The Anticorruption Report. Opladen, Berlin & Toronto: Barbara Budrich. 2013. URL: <http://surl.li/eswwc> (дата звернення: 11.10.2025).

86. Modernising of EU Anti-Corruption Framework. *European Institute of Management and Finance*. URL: <http://surl.li/vsluwf> (дата звернення: 12.10.2025).

87. Pellegrini L., Gerlagh R. Corruption's Effect on Growth and its Transmission Channels. 2004. Vol. 57. Nr. 3, P. 429–456. URL: <http://surl.li/ukunao> (дата звернення 30.10.2025).

88. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the council on combating corruption, replacing Council Framework Decision 2003/568/JHA and the Convention on the fight against corruption involving officials of the European Communities or officials of Member States of the European Union and amending Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council. COM/2023/234 final. URL: <http://surl.li/jeeuba> (дата звернення: 13.10.2025).

89. Shleifer A., Robert W. Corruption. *The Quarterly Journal of Economics*. 1993. Vol. 108, Issue 3, S. 599–617. URL: <http://surl.li/rtmaaf> (дата звернення 02.11.2025).

90. Shuguang J., Wei Q., Zhao L. Synergizing anti-corruption strategies: Group monitoring and endogenous crackdown – An experimental investigation. *China Economic Review*. 2024. No. 85. Pp. 102–158. URL: <http://surl.li/feyzdu> (дата звернення: 08.11.2025).

91. Topchii V., Zadereiko S., Didkivska G., Bodunova O., Shevchenko D. International anti-corruption standards. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2021. N 5, Vol 7. P. 277–286. URL: <https://surl.li/rbglwv> (дата звернення: 11.11.2025).